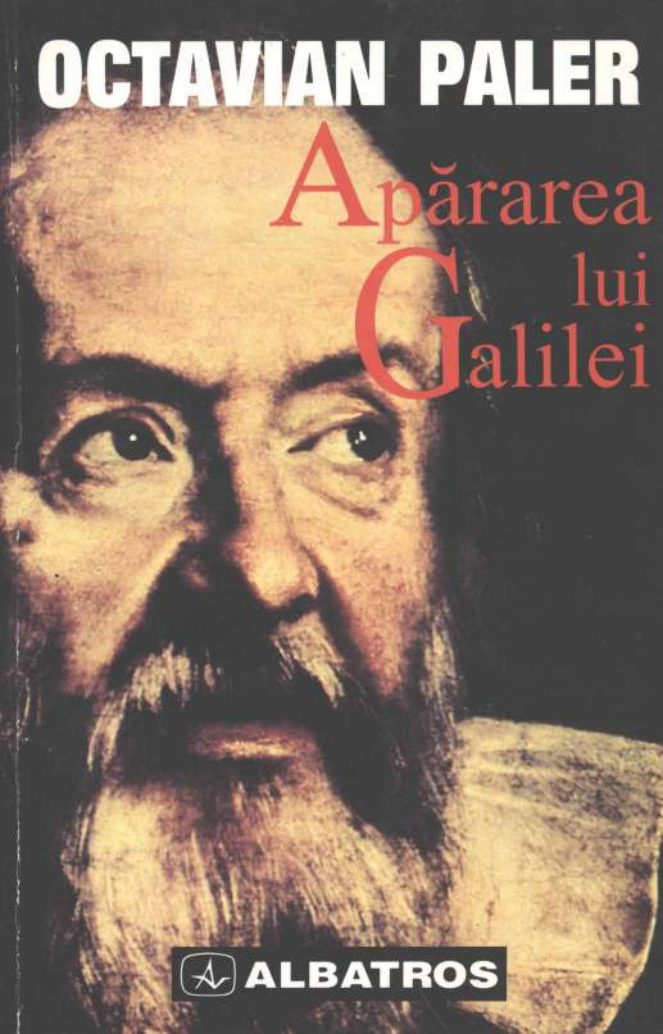

A detailed oil painting of Galileo Galilei, showing him from the chest up. He has a high forehead, deep-set eyes, and a full, dark beard and mustache. He is wearing a dark, textured garment. The background is dark and indistinct.

OCTAVIAN PALER

**Apărarea
lui
Galilei**

ALBATROS

Apărarea lui Galilei

versiune nouă

ISBN 973-24-0462-0

Lei 15 000 + 300 TL = 15 300

În vara în care am simțit nevoia să-i iau apărarea lui Galilei, aveam exact cincizeci de ani. Acum, am șaptezeci. Între timp, am priceput că disperarea este o formă de a iubi și că orice mare iubire are, în adâncul ei, ceva tragic. Drept care mi-am dat seama că, la șaptezeci de ani, o zi cu soare poate valora, uneori, mai mult decât eroismul. Cu acest gând am pus la punct această versiune nouă, substanțial modificată, a „Apărării lui Galilei“.

OCTAVIAN PALER

**APĂRAREA
LUI
GALILEI**

Coperta de MIRCEA MUNTENESCU

**Ilustrația: Coperta I - Reproducere după
JUSTE SUSTERMANS**

**Coperta II - Reproducere după
LUIGI SABATELLI**

Lector: OLGA SILVIA TURBATU

•

ISBN 973-24-0462-0

OCTAVIAN PALER

APĂRAREA
LUI
GALILEI

Versiune nouă

EDITURA ALBATROS

1997

*Cea mai mare fericire, după aceea de
a iubi, e să-ți mărturisești iubirea .*

(Gide, JURNAL)

„Abjur“ versiunea apărută în 1978 a acestui „dialog“ nu pentru că aş avea de retractat de-acolo vreun cuvânt. Ceea ce am crezut în vara când l-am scris, cred şi azi. Altceva m-a determinat să revăd, în grabă, dar substanţial, „Apărarea lui Galilei“, omiţând unele capitole şi adăugând altele. Când mi s-a propus să reeditez cartea, am recitit textul abjurării lui Galilei care începe, cum se ştie, astfel: „Eu, Galileo Galilei, în al şaptezecilea an al vieţii mele...“ În vara în care i-am luat „apărarea“, aveam exact cincizeci de ani. Acum, am şaptezeci. Atunci, „viaţa“ reprezenta pentru mine doar o valoare indiscutabilă. Între timp, am priceput că disperarea este o formă de a iubi şi că orice mare iubire are, în

adâncul ei, ceva tragic. Drept care mi-am dat seama că, la șaptezeci de ani, o zi cu soare poate valora, uneori, mai mult decât eroismul. Cu acest gând am pus la punct această versiune nouă a „Apărării lui Galilei“.

În rest, cine a trăit ce am trăit noi nu are nevoie, sper, de explicații pentru a înțelege că am imaginat un asemenea „dialog“ nu pentru a dezgropa din arhive „cazul Galilei“. Și nu pentru a face filosofie.

o.p.

I

— Nu știu ce s-a întâmplat, Galilei, atunci în fața tribunalului Inchiziției. Poate că ai fost silit să abjuri. Și, la urma urmei, este treaba ta.

— Ce povestește lumea?

— Lucruri pe care le cunoști. Unii spun că ai fost înțelept evitând rugul. Alții pretind că ții mai mult la trupul tău decât la ideile tale.

— Nimeni nu știe ce preț mi-au cerut acele momente.

— Nu se putea oare altfel? Să nu abjuri..

— Ți-am mai spus, inima mea n-a rene-gat nimic.

— Ba da, ceea ce ai crezut.

— Pământul se învâрте mai departe

chiar dacă nu vrea Inchiziția...

— E adevărat, dar acesta nu e meritul tău.

— S-a întâmplat așa. Ei stăteau în jilțuri înalte, îmbrăcați în purpură și, în sală, după ce au încetat să vorbească, nu se mai auzea nimic, se lăsase o tăcere apăsătoare. Nu-mi închipuisem niciodată că e atât de greu să suporti o tăcere care te constrânge să stai într-un loc de unde ai vrea să fugi. Simțeam că mă înăbuș și că mi se face greață. Ce-i interesează pe ei cum arată pământul și soarele? mi-am zis. Ce legătură au ei cu pământul și soarele? Să le spun ceva, orice, numai să plec cât mai repede... să nu-i mai văd. Mă fixau cu ochi goi, reci, fără milă.

— Inchizitorii nu știu să suradă.

— La un moment dat, aproape că nu mai auzeam ce mă întrebau. Mă obsedau ochii lor. Pustii, cruzi...

— ... o cruzime uniformă ...

— ... și plini de frig, mai ales. Erau piro-

niți asupra mea ca asupra unui obiect oarecare. Asta mă făcea să nu-i mai pot îndura. Niciodată nu m-am simțit mai desființat. Nu mai eram eu. Eram ceva fără importanță. Un nimic pe care ei îl puteau suprima ușor, fără probleme.

— Aveau nevoie, totuși, să fi văzut în genunchi.

— Parcă mă lovise cineva în stomac. Îmi vâjâia capul și mi s-a făcut frică să nu vărs. Să scap, mi-am zis, înainte de a mă da în spectacol.

— Te-ai grăbit să abjuri.

— Sunt convins că am trăit toate umilințele posibile acolo.

— Nu vorbi așa, Galilei. Nu cunoști rugul.

— Unul dintre inchizitori se uita tot timpul la mâinile mele. Din toată ființa mea nu-l interesau, parcă, decât degetele.

— Se întreba, poate, cum ar fi arătat strivite.

— Mi-au trecut prin minte multe atunci. M-am gândit și la chiparoșii aceștia și la faptul că, poate, n-aveam să-i mai revăd niciodată. Și la lanurile de grâu unde, cândva, mă trânteam la umbra câte unui măceș, năpădit de mirosurile de spic copt și de iarbă dospită. O clipă, am simțit o dorință nebună să mă tăvălesc la soare pe un răzor cu scaieți înfloriți, ca odinioară.. Înțelegi? Toate amintirile mele erau atunci de partea Inchiziției. Ele mă îndemnau să abjur. Poți pricepe că tot trecutul meu mă împingea să fac asta? Fiindcă tot ce-mi aduceam aminte era plin de soare.

— Spaima morții, Galilei. Simplu.

— Memoria mă constrângea, astfel, să nu-i mai înfrunt pe inchizitori. Poate ea a decis totul.. Se vede că nu sunt nici atât de tare și nici atât de singur încât să-i pot urma pe martiri..

— Să-i lăsăm pe martiri, deocamdată, în pace. Ei au ascultat de alte norme, cu toate că au avut și ei amintiri.

— Bănuiesc că încercările mele de a mă explica sunt inutile. Fiecare își cunoaște motivele lui. Încât, poate ar fi mai bine să discutăm despre vară.

— Iartă-mă, Galilei, n-am vrut să te jignesc.

— În plus, ești prea tânăr ca să înțelegi de ce mă uit mereu în urmă.

— Am aflat, totuși, că pentru a putea să judeci corect, trebuie să te îndepărtezi puțin...

— În fața amintirilor suntem egali cu zeii. Nici ei nu le mai pot schimba. Ceea ce s-a întâmplat nu mai stă în puterea lor și nici a destinului. Dar eu fac parte dintre cei ce simt nevoia să revină asupra unor lucruri din viața lor, chiar dacă nu mai pot schimba nimic.

— Simți nevoia să te justifici.

— Nu, ci să mă apăr de cleveteli. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu pus să aleg. Și dintr-o dată eram pus să aleg între rug și viața mea. Cum aș fi putut prefera rugul ?

Ce-mi poate da ceva care-mi ia totul?

— Consecvența cu ideile tale, au zis unii.

— Mi-a rămas consecvența cu inima mea.

— De ce opui inima ideilor, Galilei?

— De ce? Fiindcă inima are rațiunile ei. Și, pe urmă, nu cunoști nopțile mele... Află că îi invidiez pe cei care nu visează nimic, ale căror nopți sunt limpezi și goale...

— Vorbești ca și cum te-ai mai teme și azi.

— Ziua pune între mine și inchișitori tot ce mă înconjoară. Nici intențiile, nici întrebările lor nu mă mai pot atinge. Mă apără, cumva, lumina, vara, fructele. Dar noaptea, în somn, rămân fără apărare. Și atunci încep să foiască prin somnul meu șerpui. Mă îndoiesc că poți să-ți dai seama ce mi se întâmplă, dar îți voi povesti ceva. Acum câțiva ani, un pădurar prinsese vipere, să le vândă pentru venin. Le-a

pus într-un sac pe care l-a legat la gură și l-a aruncat sub pat, să stea acolo până dimineța. După care s-a culcat. Când s-a trezit, a simțit cu groază șerpui dormind la căldură în pat lângă el. Probabil, nu legase bine sacul..

— Oribil coșmar.

— E reală întâmplarea.

— Și cum a scăpat?

— A înțeles, îngrozit, că, dacă făcea o singură mișcare, viperele îl vor mușca. De aceea a rămas ținut în pat, fără să miște un deget, așteptând. Din fericire, soția lui, venind, ca de obicei, dimineța la cabană, a intrat fără să trântască ușa. Ea a vrut să-i vorbească, dar, cu privirea terorizată, el i-a atras atenția asupra șerpilor. Femeia s-a apropiat ușor, a înțeles, a fiert lapte și l-a pus într-un ceaun, jos. Una după alta, viperele adormecând mirosul de lapte cald, s-au trezit și au părăsit patul..

— Cumplită încercare.

— Ei bine, într-o noapte, în vis, eram eu

pădurarul. Dar cel care intrase în cabană era un inchișitor. Tăcea și se uita la mine. S-a așezat pe un scaun și, deodată, am observat că scaunul semăna cu jilțul de la Inchișiție. A scos niște lumânări, le-a așezat pe masă și le-a aprins. Avea mâna mică.. Ai observat că mulți inchișitori au mâna foarte mică?

— Pentru că nu torturează cu mâna lor.

— În tot acest timp nici nu mă băga în seamă. Umbla prin încăpere fără zgomot, de parcă era singur. Eu nu existam pentru el. Apoi, brusc, s-a întors spre mine. Am așteptat, cu groază, ca vocea lui să trezească viperele...

— Și?

— Doar mișca buzele, însă înțelegeam foarte bine ce spunea. Mă întreba: „Abjuri ? Mai crezi că pământul se învârteste?” Îl priveam înspăimântat și mă temeam să scot vreun cuvânt. „Dacă nu abjuri, atunci voi vorbi cu glas tare și viperele se vor trezi“, continuă el. A făcut o pauză, după care a adăugat rânjind: „Abjurând

le vei trezi tu“. Mi-am dat seama că, orice aş fi făcut, rezultatul rămânea, până la urmă, acelaşi. Inchizitorul s-a uitat batjocoritor la mine. Buzele i s-au mişcat din nou: „Acum ai înţeles? N-ai nici o scăpare. Atunci când lumânările vor fi ars până la capăt, vocea mea îşi va regăsi sunetul şi vei fi pierdut.“ În clipa aceea am urlat. Nu mai țin minte ce. Şi m-am trezit leoarcă de sudoare... Cum vezi, eu am experimentat, la fel ca pădurarul, aproape totul.

— Îți repet, nu cunoști rugul, Galilei. Și trebuie să accepți că totul a fost așa cum îți amintești.

— Știu. Dar atunci a existat o clipă în care nu mă mai gândeam la ce eram întrebat, ci mă temeam doar să nu vomit.

— De frică?

— Și de dezgust. Am abjurat și pentru asta. Ca să ies afară, să respir aer curat. Simțeam că nu mai suport. Niciodată n-am iubit mai mult lumina amiezii, la care doream să ajung

cât mai repede.

— De aceea umbli acum singur printre chiparoși?

— Se vede, din felul cum vorbești, că n-ai fost niciodată în fața inchiizitorilor. Ochiul lor sunt ca de gheață. Când te privesc, te pătează cu moarte.

— Dacă aș ține să fiu „avocatul diavolului“, ți-aș atrage atenția că, așa cum statul are nevoie de poliție pentru a ne apăra de tâlhari, și Biserica se vede obligată să se apere de eretici. Iisus nu i-a alungat, oare, pe farisei din templu ?

— Nu-i același lucru. Iar Dumnezeu nu are nevoie de gardă pretoriană.

— De acord, Galilei. Tocmai de aceea vreau să rămân la ce zice lumea și la îndoielile mele.

— Bine ... Cum vrei ...

III

— Lumea zice că n-ai fost la înălțime,
Galilei.

— Poți fi la înălțime când n-ai de ales?

— Aveai de ales.

— Între rug și viață?

— Nu poți tăgădui că unii au avut forța
să aleagă rugul.

— Nu tăgăduiesc, dar nu cred că e
normal să fii pus în situația de a dovedi că ai o
asemenea forță. Crezi că, dacă eu n-am avut-o,
merit să fiu disprețuit?

— De ce nu ești și acum egoist?

— Adică?

— De vreme ce ai socotit că nu poți să
nu pui viața mai presus de orice, presupun

că ar trebui să nu-ți mai pese ce crede lumea despre tine.

— Probabil, nu sunt, încă, de ajuns de mizantrop. Poate că voi deveni, într-o zi, tot recapitulând ce am trăit în ultimii ani.

— Dar spui numai lucruri care te cruță, Galilei.

— Te miră ? Am cunoscut pe cineva care s-a dezvățat să râdă. Are dinții stricați, mulți i-au căzut și se ferește să deschidă gura mai mult decât e necesar pentru a rosti într-un fel chinuit cuvintele. Dacă-i vine să râdă, strânge buzele ca să nu-și dezvelească gingia goală și se zguduie de râs cu gura abia întredeschisă. Gestul acesta îi cere, firește, o continuă supraveghere. Trebuie să-și controleze impulsul de a râde natural. Și sunt convins că asta l-a crispat și interior. Frica de a-și arăta gura goală i-a limitat libertatea și în alte privințe. Și poate cel mai rău e faptul că a ajuns să-i urască pe cei care râd în gura mare.

— Pentru ce-mi spui toate astea?

— Nu știu. Spun ce-mi trece prin minte... Am visat o cetate care avea tot ce-i trebuia, clădiri, turnuri, orologii, piețe. Un singur lucru îi lipsea: trecutul. Orologiile nu voiau să măsoare decât clipa. Sunetul lor n-avea nici un fel de ecou. Bătrânii mureau singuri printre copaci și ziduri fără umbră. Căci nimic în această cetate n-avea umbră, nici zidurile, nici copacii, nici oamenii. Soarele trecea prin lucruri ca prin sticlă. Și, în acest timp, un inchișitor le spunea oamenilor: „Trebuie să ardem pe rug câțiva din cetate, iar pe alții să-i îngropăm de vii. Atunci vom avea ce să ne amintim.“ „Nu (am strigat) , nu acesta e trecutul care ne trebuie.“ La care inchișitorul s-a uitat la mine disprețuitor: „De bună seamă, am mai auzit acest glas, zise el. Era al unuia care a abjurat.“ Ceilalți mi-au aruncat și ei o privire curioasă. Apoi și-au reluat discuția fără să mă mai bage în seamă.

Numai unul continua să mă măsoare. Și l-am auzit șoptind: „Am putea începe cu el. Prea e plin de trecut față de noi...”

— Chiar în somn perspectiva de a intra în rândul martirilor te îngrozește, văd.

— Așa e. Eu nu cred că lumea avea nevoie de martiri. De ce ne-ar trebui exemple despre cum se poate muri? Nu sunt de preferat exemplele despre cum se poate trăi?

— Martirii au demonstrat, oricum, că o moarte poate fi transformată în nemurire. Nu vrei să observi, Galilei, că martirii și-au ratat, poate, viața, dar nu și-au ratat moartea. Pe tine te obsedează doar spaima prin care ai trecut.

III

— Ciudat e că aproape același lucru mi l-a spus și Ana.

— Cine e Ana?

— O femeie pe care o visez de la un timp, fără s-o cunosc. I-am dat un nume ca să fie mai simplu.

— Cum arată?

— Nu i-am văzut chipul. Totdeauna m-a împiedicat ceva, fie soarele, fie întunericul, să-i privesc fața.

— Și ce-ți spune?

— Ceea ce mi-a spus și prima oară. Că vrea să-mi aducă liniștea. Avea părul auriu și mătăsos, revărsat pe spate până în dreptul genunchilor. Câteva șuvițe îi acopereau obrazul. Vorbea rar, inexpresiv, ca și cum ar fi suflat

vântul „Culcă-ți capul pe umărul meu, a adăugat, și-ți va fi bine. Vei scăpa de ceea ce vrei să uiți.“ Am făcut ce mi-a zis. Avea un umăr alb, moale ca iarba și, cum mi-am sprijinit fruntea pe el, n-am mai știut cine sunt. Am stat așa multă vreme, părul Anei mirosea a vânt și a noapte, și cred că nu mai era nici o diferență între mine și chiparoșii care foșneau în jur sau pinii de pe colina din față. „Cine sunt eu?“ am întrebat-o, dar răspunsul nu mă interesa. Totuși, acest răspuns m-a intrigat. „Ești un om urmărit de un rug.“ „Cum urmărit de un rug? Nu înțeleg. Rugurile ard pe loc până transformă totul în cenușă.“ „Uneori, nu. Uneori îi urmăresc pe oameni ca niște fiare. Ridică-ți puțin obrazul de pe umărul meu și vei vedea că am dreptate.“ Am ascultat-o și m-am uitat în jur. Dar n-am văzut nimic. În noaptea neagră și umedă, plină de urmele ploii care căzuse seara, nu ardea nici un foc. Fără să schițeze un gest, ca o fantomă a ierburilor, Ana aștepta. „Nu există nici un rug în

pădure“ am zis. „Dar nu în pădure, Galilei, mi-a replicat ea. Privește în tine. De fapt, asta e ce te chinuie. Duci cu tine, în sufletul tău, o rană care nu se cicatrizează.“

IV

— Și cam asta pătesc în fiecare noapte. Dar, în fiecare dimineață, sunt recunoscător că exist. Chiar bătrân, cum sunt, cu ochii slăbiți, îmi place să văd cum se luminează cerul dimineața și cum strălucește roua pe chiparoși când răsare soarele. E ceva sfâșietor de frumos în felul cum încep diminețile pe aceste coline și nu mă satur să mă bucur de tot ce, altfel, aș fi pierdut. Orice exaltă viața mă îndepărtează de rug.

— Ești fericit că ai scăpat, asta e tot.

— Sunt fericit că trăiesc.

— Dar ai abjurat un adevăr.

— Am destul timp să răspândesc în lume acest adevăr, din moment ce sunt viu. Și nu văd de ce mi-ar fi rușine să recunosc că

mi-e, cu adevărat, frică de moarte și că iubesc cerurile acestea de vară atât de mult încât mă tem să le pierd... De fapt, în loc de „frică“ ar trebui să vorbesc despre „iubire“. Atunci totul ar deveni, poate, mai limpede sau, cel puțin, vei înțelege că-ți vorbesc fără urmă de ipocrizie. În fiecare clipă pământul ne spune același lucru, că moartea e lipsită de duioșie. Și, dacă reușim să pricepem acest limbaj, rugurile n-au niciodată dreptate.

— E ciudat să te aud, tocmai acum, vorbind despre fericire.

— De ce ți se pare ciudat? Pentru Epicur fericirea era să fii ca pietrele, insensibil la suferință. Eu, dimpotrivă, sunt convins că fericirea cere un suflet în stare să iubească și obiectele și lumina.

— Ai uitat, iarăși, adevărul.

— Dar obiectele și lumina nu sunt pline de adevăr ? Privește mai atent aceste pietre, rămase dintr-o mănăstire părăsită, peste care se

ridică iarba. În fața lor, eu am un sentiment „eretic“, deoarece nu pot urî iarba care le îngroapă.

— Iubirea ta e, mai degrabă, recunoștință.

— Da, sunt recunoscător că exist și disperat că va veni o vară în care nu voi mai putea să urmăresc cum înnegrește lumina chiparoșii la amiază, nu e firesc la vârsta mea? Mă doare tot ce iubesc acum, pentru că presimt în orice frumusețe sfârșitul, dar poate că așa arată adevărata iubire. Bucură-te de acest dar vremelnic, strigă o voce în mine. Căci nu există decât daruri vremelnice. De unde venim? Unde ne ducem? Nu ne ducem nicăieri. Totul este aici. Ce se întâmplă aici. Când i-am spus asta Anei, mi-a vorbit iar de Alexandru cel Mare...

— Alexandru cel Mare?

— Mereu, îmi vorbește de el și simte nevoia să povestească despre nisipurile Orientului.. Poate că de acolo vine... De data aceasta,

însă, nu vedeam nici o legătură cu vorbele mele. „De ce-mi pomenești de Alexandru?” am întrebat-o. „Pentru că așa cum el purta într-o lădiță de aur *Iliada*, tu porți în tine teama. El a vrut să cucerească lumea fiind gelos pe Ahile, tu vrei s-o cucerești împotriva a ceea ce duci cu tine.” „Eu nu vreau să cuceresc nimic. Vreau numai să trăiesc ca un om normal”, i-am zis. „Atunci de ce ai nevoie de mine și de chiparoși?” I-am simțit părul vegetal atingându-mi obrazul. Și i-am dat un răspuns cam aiurea: „Pentru că tu ești blândă”. O vreme am tăcut amândoi. Apoi, cu aceeași voce, puțin răgușită și monotonă ca foșnetul chiparoșilor, ea a murmurat, fără nici o legătură cu ce discutasem înainte: „O iubire poate fi risipită în lucruri fără valoare.” „Nimic nu e fără valoare din ce iubești”, am contrazis-o, și, după ce am văzut-o plecând fără să spună nimic, m-am întrebat dacă nu cumva am fost necuviincios.

— Nu cumva te-ai îndrăgostit?

— De cine?

— De ea.

— Doamne, ce-ți trece prin minte...

Ana e întocmai ca vântul. Și n-ai înțeles că iubirea e pentru mine ceea ce se opune spaimelor? Ajunge să văd cerul, chiparoșii, iarba însoțită, și simt în mine o pasiune amară. Tot ce nu voi atinge acum, voi fi pierdut pentru totdeauna. Singurele paradisuri reale sunt cele pe care le-am cutreierat, unde am iubit și am fost recunoscători, iată la ce mă gândesc în fiecare dimineață când lumina curge pe coaja chiparoșilor.

— Crezi că ajunge să întinzi mâna spre fericire, Galilei? Și că ea va fi acolo unde mâna ta se va întinde s-o atingă?

— Dar va fi acolo unde voi fi în stare să cred fără rezerve în ea. Pentru că vreau să-mi imaginez liniștea într-un mod care să depindă de nevoile mele. Trebuie să vină, poate, o vârstă sau un prilej când toate acestea se limpezesc,

dar acum știu că tot ce-mi spun aceste coline, vara, nu m-ar fi putut învăța nimeni. Lumea mea e o lume fără sfinți

- Și chiar fără eroi.

V

— Asta au aşteptat oamenii de la mine, să fiu un erou?

— Depinde ce înţelegi prin acest cuvânt, Galilei. Dacă el înseamnă incapacitatea de a spune că pământul nu se învârteşte când tu eşti convins că se învârteşte, atunci, într-adevăr, asta au aşteptat.

— Şi i-am dezamăgit.

— Mă tem că da. Au crezut mulţi în tine.

— Şi trebuia să mor ca să mă respecte mai departe? Viu, nu mai înseamnă nimic?

— Te-ar fi vrut curajos.

— Eu nu cred că a dansa pe vulcani e, neapărat, o dovadă de curaj. Poţi dansa foarte bine la poalele lor.

— Pari chiar mândru de prudența ta, Galilei.

— Mândru, nu. Dar nici rușinat. Din ruguri nu se poate naște nimic bun. Salvându-mi viața, mi-am salvat posibilitatea de a lucra mai departe, de a scrie niște cărți noi. Era mai bine să mă las ars? Împreună cu viața, mi-am apărat șansa de a-mi duce opera până la capăt. Eu cred că n-am greșit.

— Nu te roade niciodată o îndoială?

— În privința asta, nu. Adu-ți aminte ce se povestește despre felul cum își începea lecțiile Marsilio Ficino.

— În loc de „Preaiubiți frați întru Christos“ se adresa cu „Preaiubiți frați întru Platon.“

— Eu aș zice acum „Preaiubiți frați întru viață“.

— Nu s-ar spune că prețuiești sfîntenia.

— N-o înțeleg, de fapt. Am socotit totdeauna că nu mă pot bizui decât pe promisiunile din viața aceasta. Uită-te la chiparoși. Când

lumina amiezii îi întuneacă, seamănă cu niște călugări. Dar nu-mi inspiră nimic sfânt. Sau, cel mult, mă fac să-mi închipui un sfânt cu brațele pline de fructe și de iarbă parfumată de mirosurile verii.

— E adevărată erezie ce spui acum.

— Meritam să fiu ars pe rug, nu-i așa?

— Da, fiindcă filosofia ta e, pe cât de simplă, pe atât de periculoasă pentru Inchiziție.

— Sunt un păcătos care-și imaginează pământul ca o portocală pe care o ține în mâini, bucurându-se ca un copil de ceea ce îi mai îngăduie Dumnezeu să trăiască.

— Galilei, te referi, văd, cam în aceiași termeni la Dumnezeu și la fericire.

— Pentru că Dumnezeu e ca fericirea. Îl cauți chiar dacă nu-l vei întâlni niciodată.

— Te joci cu vorbele.

— Deloc. Ți se pare, probabil, că exagerez deoarece ești prea tânăr pentru a înțelege ce se petrece în sufletul unui om în

vârstă. Vei afla și tu, mai târziu, că numai bătrânii prețuiesc cum se cuvine fiecare zi. Când eram tânăr, fugeam prin viață fără să mă gândesc că o iubire poate fi tragică, la un moment dat, din pricină că-i vezi capătul. Din păcate, la anii mei, aproape totul s-a transformat în amintire. Și nu mă pot opri să compar tot timpul ceea ce „este“ cu ceea ce „a fost“...

— De ce te-ai oprit?

— Eram gata să spun o prostie. Că aș vrea să-mi sfârșesc zilele vara, pentru a avea dinaintea ochilor ceea ce regret. Dar moartea e urâtă în orice anotimp. Pe când viața e frumoasă în cele mai neașteptate forme. M-am convins și înainte de a abjura.

— Cum?

— În timp ce priveam lumânările care afumau pereții, am auzit un lătrat de câine. Și toată atenția mea s-a îndreptat atunci spre lătratul acela. Era tot ce pătrundea din lumea de-afară. Am simțit un nod în gât. Însă nu voiam

să se vadă că eram emoționat. Mă temeam să nu-i supăr ori să le dau vreo idee. Crede-mă, iubești cu toate celulele numai ceea ce ești în pericol să pierzi. Și nimeni nu mă va convinge că moartea e o binefacere.

— Giordano Bruno n-a iubit viața? Dacă e adevărat ce se zice despre relațiile lui cu femeile, a iubit-o mai mult decât alții.

— Nu știu ce-a simțit el. Pot spune doar ce simt eu, în zilele de vară, aici... Dacă aș fi mai tânăr, aș alerga pe aceste coline ca un cal nărăvaș. Așa, mă mulțumesc să mă uit cum, îndată ce se risipesc norii, chiparoșii încetează să mai fie posomorâți. Puțini au înțeles că acesta era adevărul pe care trebuia să-l apăr „acolo”...

— Inchiziția nu se sinchisește de un asemenea adevăr.

— Greșești. Inchiziția ne amenință tocmai fiindcă simte în dragostea noastră de viață o primejdie pentru atotputernicia ei.

- Înainte de a-l sui pe rug, lui Giordano

Bruno i-au legat limba ca să-l împiedice să profereze blesteme. Pe tine, în schimb, te-au lăsat să vorbești.

— Au hotărât ei ce urma să spun, în final. Dar altceva era în inima mea.

— Și chiar n-ai regretat niciodată?

— Că am scăpat cu viață, nu.

VII

— Numai subconștientul meu colcăie. Dorm agitat și visez tot felul de lucruri ciudate, mări noroioase, câini cu ochi omenești, pe care, dacă le-aș auzi de la altul, le-aș socoti niște aberații. Într-o noapte, camera mea se umpluse de clepsidre sparte din care curgea nisipul. Și, pe măsură ce trecea timpul, simțeam cum creștea nisipul în jurul meu. Am intrat în panică și am vrut să ies, dar, afară, vântul urla ca o cățea înnebunită că și-a pierdut puii. Am răsuflat ușurat când am zărit-o pe Ana și am încercat să mă apropiu, convins că, așa, voi fi în siguranță. „Nu mă atinge“, mi-a șoptit ea. După care mi-a dat o explicație, abia deslușită, care m-a nedumerit. „Dacă îmi vei atinge acum părul sau umerii mă voi risipi și vor trebui să

treacă veacuri până să renasc din nou din deșert. Stai pe loc și încearcă să rămâi liniștit, evitând să-mi spui numele ori să mă chemi.“ Apoi, a tăcut, ca și cum obosise vorbind. Am stat nemișcat până ce Ana s-a întors și a deschis ușa să plece. Atunci m-a cuprins din nou panica și am mers prin nisip după ea. Când am ajuns la peretele de la ușă, am constatat că era rece, aproape înghețat. În plus, răspândea un miros dulceag, grețos, pe care-l cunoșteam de undeva. Fără să mă mai pot stăpâni, am chemat-o: „Ana“. Ea s-a oprit și s-a uitat cu reproș la mine, dându-mi de înțeles că imprudența de a o numi îi putea fi, mai devreme, fatală. I-am spus în șoaptă: „Dacă toate devin timp mort, și șerpuii sunt de nisip. Nu mă pot mușca. De câte ori îi simt pe trupul meu, nu-mi rămâne decât să mă scutur de nisip...“ A trebuit să aștept să se potolească vântul, ca să aud răspunsul : „Șerpuii sunt adevărați, Galilei“.

VII

— Să ne întoarcem la momentul în care ai abjurat .

— Abjurarea era o formalitate. Speram că toată lumea va înțelege asta. Ca să scap cu viață, am retractat de formă un adevăr pe care, oricum, nu-l poate modifica nimeni. Fie că retractam, fie că nu, pământul tot se învârtea mai departe. Cu mine, cu inchizitorii, cu jilțurile lor, cu cei care așteptau să vadă dacă era cazul să ducă lemne în piață, pentru a înălța un rug, și cu cei care se pregăteau să asiste la spectacol . Se învârtea fără să se oprească o clipă .

— *Eppur si muove*, cum ai murmurat la ieșire.

— Exact. Am fost surprins să descopăr, după aceea, că mi se reproșează o formalitate.

Numai buzele mele au retractat. În sinea mea, nu m-am dezis niciodată de ceea ce cred.

— Îți închipui că inchizitorii nu știau că era o formalitate? Îi crezi atât de proști încât să nu-și fi dat seama că tu rămâneai la părerile tale? Erau siguri de asta. Dar pe ei nu, neapărat, ideile tale îi interesau, ci să joace o comedie, să organizeze o „formalitate“, cum zici, în care, solemn și public, să-ți repudiezi părerile pentru ca, astfel, nimeni să nu fie ispitit să se ia după tine. De asta aveau nevoie. Nu să te educe, ci să te umilească.

— Am rămas cu ce gândeam.

— Galilei, orice inchiziție urmărește să creeze două realități. Una la vedere. Alta ascunsă. Controlând realitatea aflată la vedere, Inchiziția o controlează și pe cea ascunsă. În felul acesta, oamenii se obișnuiesc că nu contează ce crezi. Contează ce spui. Și fiecare spune ceea ce i se cere să spună, ceea ce simte că trebuie să spună, dacă ține să-și apere pielea. La

început o face din silă, apoi din obișnuință. Și, după aceea, mulți o fac din interes. Rezultatul ? Îl cunoști. L-ai văzut. Încet, încet, fiecare înțelege că toți cei din jur mint, se prefac, au grijă să nu riște. Și se întreabă: de ce eu aș proceda altfel ? Ideea însăși de a fi sincer într-o lume în care doar ipocrizia e răsplătită ajunge să pară o nebunie, o prostie.

— Nu e normal ca oamenii să se apere ? Nu toți ne naștem cu vocația de martiri .

— Așa e . Acceptă, totuși, că atotputernicia Inchiziției nu se bazează doar pe frică. Se bazează și pe zelul celor înfricoșați de a se arăta nepericuloși. Înfricoșați, ne grăbim să-i asigurăm pe inchiizitori că gândim cum ne cer ei, nu e nici un motiv să fim bănuți, chemați la interogatorii. Încât argumentul tău că abjurarea a fost o formalitate reprezentă, iartă-mă, o scuză șubredă. Inchiziția nu ținea să-ți schimbe ideile. Îți era de ajuns să dovedească tuturor că nici tu nu îndrăznești să spui ce

crezi. În clipa aceea mulți oameni și-au spus, probabil, că nu mai puteau spera nimic. „Dacă Galilei n-a cutezat, având probe clare că pământul se învâртеște, cum o s-o facem noi?” Așa că abjurarea ta a pus multor guri o pavăză. Și mai e ceva, Galilei.

— Uită-te mai bine cum își arde vara parfumurile. Ea e convingătoare fără patos.

— Bine. Dar va trebui să duc într-o zi logica mea mai departe. Desigur, dacă nu fugi de ceea ce nu-ți place să auzi.

— Nu fug. Dovadă că stăm de vorbă. Însă n-aș vrea să renunț să iau partea mea de „posibil” din ceea ce ne înconjoară, oricât aș fi de bătrân. Iarba e înmiresmată și caldă, grădinile se încarcă de flori și – vezi ? – măslinii se înălbesc spre seară. Nu cunosc nimic mai frumos decât felul cum lumina spală chiparoșii aceștia mirați. Emoția pe care o simt în fața lor nu mă constrânge la nimic.

— Ea nu e de ajuns, totuși, pentru

fericire, Galilei.

— Mie îmi ajunge. Acum, cel puțin. Parcă tot praful pe care l-am răscolit cu sandalele mele e plin de semințe. Risipindu-l, vântul nu face decât să extindă gloria verii. Nimic nu e mai greșit într-o asemenea priveliște ca nepăsarea, nu crezi? Restul cuvintelor mi se par inutile.

— Ploile toamnei vor face din toate acestea o amintire.

— Până la urmă, toate devin amintiri. De ce n-aș alege ceea ce am acum?

— Fericirea ta e o fericire fără oameni, Galilei.

— Te înșeli ...

VIII

— Azi-noapte cineva din garda pretoria-nă a lui Nero îmi repeta mereu : „E, aşadar, atât de dificil să mori ?“, iar eu încercam să-l conving că acesta e un vers din Vergiliu pe care, când Nero a fost detronat, un însoţitor căruia îi ceruse să fugă împreună cu el i l-a recitat drept răspuns. „Ştiu, m-a repezit el, dar aşa trebuie să se întâmple. Nu mai poţi dezlega tu ceea ce zeii au legat într-un fel.“ Şi mi-a întors spatele, mormăind : „Ăstuia îi e frică de o flacără după ce a incendiat cerul“... M-am gândit pe urmă până dimineaţă că singurul lucru uman la Nero a fost sfârşitul; faptul că n-a avut curajul să înghită otrava pe care şi-o procurase; că s-a răzgândit după ce se gândise să se arunce în Tibru ; că a ezitat să-şi înfigă pumnalul în piept după ce i-a

încercat vârful; abia când a auzit copitele cailor la poartă și-a deschis cu mâna tremurătoare carotida suspinând: „Ah, ce artist moare în mine!“... De fapt, asta m-au învățat verile. Că teama de moarte, fericirea și dragostea sunt lucruri normale. Și e destul să vezi totul normal, fără deformările pe care le-a impus lumii Inchiziția, pentru a-i compătimi pe cei incapabili de o asemenea teamă.

— Crezi, oare, că asta e de ajuns împotriva a ceea ce ne ucide? Tu ar trebui să știi că nu e de ajuns. Tu ai fost acolo și ai fost silit să abjuri ceva de care nu te îndoiai.

— Sunt lucruri care s-au petrecut demult.

— Dar ele te urmăresc. Și istoria ta nu-ți mai aparține.

IX

— Dacă nu m-ar fi silit Inchiziția să abjur n-ar fi fost nimic din toate astea. Nu m-ar fi învinuit nimeni că mă bucur să trăiesc.

— Bineînțeles.

— Și nimeni n-ar mai fi văzut în asta un semn de slăbiciune. Alții pot declara cu trufie o dragoste de viață de care eu trebuie să mă rușinez. Ceea ce în gura lor sună frumos, la mine pare o justificare. Dar de ce trebuie să justific faptul că iubesc viața ca un om normal?

— Ești prea singur ca să n-ai nici o vină, Galilei.

— Mai bine spune că sunt, poate, prea bătrân ca să mai pricep de ce un rug e mai convingător decât toate vorbele mele.

— Ești singur cu tine însuți și cu morală

ta bazată exclusiv pe dragoste de viață.

— Această lume nu poate fi absurdă câtă vreme recunoaștem că ea s-a născut din iubire. Tot ce e viu și tot ce freamătă pe pământ s-a născut din dragoste. Nu e destul atât pentru a avea toate un sens?

— La Roma, când se făceau primiri triumfale și lumea îl aplauda pe generalul învingător, era obiceiul ca soldații, din contră, să-i adreseze acestuia vorbe mușcătoare, ca nu cumva trufia să-l îmbete prea tare. Lui Cezar îi strigau: "Cap de dovleac, nu privi doamnele! Mulțumește-te cu prostituatele!" Mă silești să-ți reamintesc că noaptea ai niște vise din care dragostea e, de obicei, exclusă.

— Pentru că nu visez aproape nici un lucru în forme firești. Azi-noapte am visat un monstru. Avea cap de pasăre, ochi bulbucați de broască. Și, când deschidea gura, sâsâia ca șerpii. Sau râdea nerușinat ca o târfă. „Abjură gândul că aș fi un monstru“, sâsâia el. Și râdea

iăr. „Abjură și declară că sunt frumos.“ Apoi a început să-și învârtă capul ca o morișcă. „Galilei, așa se învâрте pământul? Uită-te bine și spune-le pe urmă tuturor că gâtul meu e atât de țeapăn încât numai un imbecil ar putea să creadă că mi se învârтеște capul.“ Ultimele cuvinte i s-au înecat în scuipat și în hohote deșucheate...

— Și nu te dezgustă faptul că în fiecare noapte trebuie s-o iei de la capăt?

— La Inchiziție, după multe ceasuri de zbucium, mi se făcuse somn. Voiam să mă lase în pace, să dorm.

— Încă nu intraseră șerprii în visele tale. Inchiziția ți-a schimbat viața.

— Într-adevăr, a existat o vreme când râdeam sau plângeam fără să-mi aduc aminte nimic. Acum, de câte ori țipă lăstunii pe colinele acestea tresar și îmi aduc aminte sfatul lui Marc Aureliu: „Trăiește fiecare zi ca pe ultima.“ Mi-am imaginat adesea acest dialog:

„Condamnat, îți voi îndeplini ultima dorință. Care e?” „Să trăiesc”.

— Așadar, nu te temi că această lumină, dacă rămâi prea multă vreme singur în ea, te îndepărtează de adevăr.

— Singura surpriză pe care o mai pot avea acum este moartea. În rest, le-am încercat, probabil, pe toate.

— Ești obosit . Când te vei odihni vei gândi, poate, altfel .

— Nu cred .

X

— Sunt convins, Galilei, că iubești într-adevăr lucrurile pe care le atingi. Asta nu mă împiedică să remarc o amărăciune ascunsă în vorbele tale.

— Ție nu ți s-a întâmplat niciodată să stai la soare plin de umbre? Îți amintești totul, și totul este atât de viu în tine încât te temi să faci vreo mișcare, să nu distrugi clipa în care ai putea să fii cel despre care îți amintești.

— Știi la fel de bine ca mine că viața nu se reduce la asta.

— Dar ceea ce simt eu când stau pe pietre și soarele îmi dogorește obrazul poate să semene tot atât de bine cu fericirea sau cu deznădejdea tocmai pentru că am trecut prin niște întâmplări care m-au învățat sau m-au silit

să simplific. Înainte, nu aveam timp să mă bucur că trăiesc, din pricina vanităților și ambițiilor.

— Nu te contrazic, Galilei, ești viu. Inchiziția a știut, însă, ce face când te-a constrâns să spui ce vrea ea.. Cine abjură ajunge să nu mai aibă încredere în el.

— Te înșeli. De aceea m-am ferit să le vorbesc despre mine. Ce puteam să le spun altceva decât lucruri care m-ar fi trimis și mai sigur pe rug? Niciodată ei nu vor accepta că în centrul universului se află inima unui om. Domnilor, ar fi trebuit să le spun, întrucât singura problemă filosofică reală este viața, accept să abjur părerile mele despre sistemul solar. Dar numai din acest motiv. Vă rog să interpretați, deci, bine gestul meu pentru a nu fi răstălmăcit de nimeni, deoarece el decurge din niște convingeri mai profunde decât cele pe care le abjur și nu vă dă în nici un fel dreptate dumneavoastră. E o simplă alegere, asta e tot.

Respingând rugul, refuz ceea ce vă definește cel mai mult. Și iau din arsenalul dumneavoastră numai ocară ce va acoperi numele meu după ce voi abjura..

— Ceea ce mă intrigă, de fapt, la tine, Galilei, este îndârjirea cu care te reîntorci la aceleași întâmplări.

— Află că acolo unde nu se mai poate schimba nimic, omul devine cu desăvârșire liber. Se simte rotund ca un fruct.

— Dar noaptea?

XII

— Ana mi-a vorbit despre Alexandru. Cum începe să vorbească despre el, glasul i se schimbă. Dintr-o dată devine cald, mângâietor și trist. Parcă ar ascunde o taină. M-a dus în mijlocul unui platou pietros, unde creșteau niște arbuști roșii, piperniciți de căldură, și, rupând o nuia, mi-a desenat cortul în fața căruia, zicea ea, tânărul rege privea îndelung cerul înaintea de fiecare luptă. „Totdeauna s-a ferit să lupte în ceasuri prea însozite, deoarece nu voia să cucerească lumea ca un om, ci ca un zeu, mi-a explicat ea în șoaptă. Și-a purtat bătăliile pentru a obține ceea ce grecii îi refuzau, recunoscându-i meritul de cuceritor al lumii, dar nevrând să i-l recunoască pe acela de cuceritor al unei liniști fără sânge.” Am observat că arbuștii roșii

faceau o floare veninoasă, care te mușca în clipa când voiai s-o miroși. Ea s-a aplecat să rupă una, iar eu i-am strigat să n-o atingă. S-a întors spre mine : „Dintre cei iubiți de tine cei mai mulți sunt în lumea umbrelor. De ce te-ai teme atât?“ „Aici răspunsul e simplu, i-am spus. Pentru că nici pe cei morți nu pot să-i iubesc decât trăind...“ Din senin a început să plouă. Ne-am adăpostit sub o stâncă privind cum lunecau trăsnetele prin iarbă. Ana a tăcut o vreme. Apoi, fără să se întoarcă spre mine, vorbind rar și uitându-se la șerpuirea trăsnetelor, mi-a spus ceva ciudat : „Aici, sub stânca aceasta, nu riști decât o moarte înceată și calmă. Stânca te va absorbi încet, fără să te amenințe ...“ După care nu mai știu ce a urmat ...

— Și tu te ferești să te lupți în plin soare.

— ... ba da, îmi amintesc, am visat ceva îngrozitor. Eram copil și mă jucam în cenușa rămasă de la ruguri, fără să știu de ce sunt

arși oamenii. Desenam acolo figuri de animale, arbori, flori. Pe urmă, am început să adun cenușa ca să-mi fac păpuși din ea. Păpuși pe care, când ploua, le acopeream. Niște copii au urmărit ce făceam, le-au plăcut păpușile mele, m-au întrebat cum le modelasem, după care s-au apucat și ei să modeleze păpuși. S-au strâns atât de mulți copii acolo încât cenușa s-a terminat. Ne-am dus atunci cu toții pe strada unde se găsea palatul Inchiziției. Așteptam să mai fie judecat cineva. Spre seară, a fost scoasă o femeie cu hainele sfâșiate și cu mâinile legate, la spate, cu o frânghie. Le-am mulțumit inchizitorilor, iar ei ne-au binecuvântat, îndemnându-ne să facem păpuși vesele ...

XII

— Trebuie să-ți mărturisesc, Galilei, că nu m-am așteptat să întâlnesc un om bântuit de asemenea melancolie și obsesii, înclinat să privească lumea ca un poet obosit. Mi te-am închipuit cu totul altfel, pe baza vorbelor care mi-au ajuns la urechi.

— Ce vorbe?

— Aș prefera să nu te supăr...

— Acum, nu mă mai poate supăra nimic. Pentru că nu mă mai surprinde nimic.

— Te-ai ridicat, oare, deasupra tuturor vanităților, tu, un om atât de vanitos?

— Oricum, m-am înstrăinat nu doar de ceilalți. M-am înstrăinat, cumva, și de cel care am fost.

— Chiar așa?

— Dacă-ți închipui că totul s-a mărginit la frică, te înșeli.

— Am venit aici cu dorința de a înțelege. Altminteri, m-aș fi mulțumit cu ce se discută.

— Adevărul e că acele întâmplări au zdruncinat în mine ceva mai adânc. De frică, poți să uiți. De altele, e mai greu. Deodată, am înțeles că viața mea a fost falsă.

— Aș putea să spun eu asta. Și, când îți voi dezvălui de ce am ținut să te întâlnesc, vei vedea că nu glumesc. Dar tu ai avut parte de glorie, Galilei. Chiar Papa ți-a arătat considerație și, până la un punct, te-a apărât, cu toate că nu prea ai fost cavaler în raporturile cu el. Ai scris cărți, lumea te citește, discută despre tine, ai discipoli, dușmani. Ești invidiat, compătimit ...

— ... hulit ...

— Până și asta e o recunoaștere. Ești un om viu, Galilei, nu ca mine, un strigoii. Or, tu te porți ca un strigoii.

— Și cum te-ai așteptat să fiu? Vesel?

Sunt aproape orb, află. Vederea îmi slăbește din ce în ce mai tare. Poate asta te ajută să înțelegi de ce îți vorbesc mereu despre lumina verii. Mă văd constrâns să mă uit din ce în ce mai mult înlăuntrul meu. Iar, când voi orbi de tot, voi rămâne cu asta.

— Aflasem, e drept, ceva despre boala de ochi de care suferi, dar nu bănuiam că e atât de gravă.

— Bine că încă mai pot auzi. M-am temut că-mi pierd și auzul, în nopțile când, din pricina insomniilor, simțeam nevoia de muzică... Așadar, cum te-ai așteptat să fii?

— Nu știu dacă e bine să fii sincer până la capăt.

— Te asigur că nu mă mai atinge chiar nimic în clipa de față. Spune.

— Umblă vorba că limba ta ascuțită ți-a adus mulți dușmani și că n-ai suportat nici să fii ignorat, nici să fii contrazis. Mintea ta având – cel puțin așa bârfesc gurile rele –

mai multă strălucire decât caracterul tău. Oricine te contrazicea se trezea considerat imbecil. I-ai batjocorit pe filosofi, spunând că au adormit în brațele lui Aristotel, dar nu te-ai dat înapoi să-i lingușești pe protectorii de care ai avut nevoie. Iezuiții nu-ți cereau prea mult. Te-ar fi lăsat să-ți susții ideile dacă ai fi făcut-o mai puțin zgomotos și provocator, punându-l și pe Papă într-o situație delicată. Ți-ai închipuit că nimeni nu va îndrăzni să se lege de tine. Abia când ți s-a făcut frică ai dat înapoi. Ai avut curaj – se zice – doar până la arestare.

— Era primăvară. 12 aprilie ...

— Te-au torturat ?

— Nu. Dar amenințarea cu tortura e și ea o tortură... După ce-am abjurat, a trebuit să fac penitență, recitând zilnic, sub supraveghere, șapte psalmi. Nu aveam voie să ies și puțini căpătau îngăduința să mă viziteze. Cel puțin, acum, mă lasă să umblu pe colinele acestea, să-mi bucur ochii bătrâni de priveliștea verii,

înainte de a orbi de tot.

— L-ai tăgăduit, vreo clipă, pe Dumnezeu ?

— Nu, cum era să fac așa ceva ? Am zis doar că rațiunea Domnului are rațiuni pe care rațiunea omului nu le cunoaște. Dacă am măsurat bolta înstelată cu un ochi, poate, prea rece, nu mi-am îngăduit nici o clipă cutezanța de a pustii cerul. Cred într-un mister divin, chiar dacă nu izbutesc, cum vezi, să despart prea clar sacrul de bucuriile profane. E confuz ce spun ?

— Nu, Galilei, nu e .

XIII

— Îți dai seama, prin urmare, că am mai multe motive decât alții să-i detest pe inchizitori. Nu mi s-a părut, însă, important să-i detest, ca victimă, de pe rug. Din păcate, lumea reține numai flăcările.

— Deoarece, de fiecare dată, ele au costat viața unui om.

— Umilința care mi-a fost impusă mie nu merită, crezi, puțină înțelegere? Nu zic respect. Puțină înțelegere. Nu mi-a fost deloc ușor, să știu. Și nu e imoral, oare, ca oameni care n-au fost niciodată la un pas de rug, care nu s-au văzut târați, ca mine, în fața tribunalului Inchiziției, interogați, amenințați, să mă judece pe mine că m-am temut?

— Frica, zicea Leonardo, se naște mai

iute ca orice.

— Ca să nu mai spun că nu cei care îndură frica sunt marea problemă, ci cei care produc frica. Nu există înfricoșați fără o cauză. Asta se uită. În schimb, se discută continuu despre abjurarea mea. De parcă ea reprezintă rușinea. Eu și încăpățânarea mea de a trăi. Nu cei care m-au adus în situația să mă tem. E drept asta, spune-mi ?

— Dar ești de acord, Galilei, că participăm la teroare prin frica de teroare ? Inchizitorii au vrut să ne stăpânească sufletele și au izbutit .

— După ce m-au amenințat cu tortura, unul dintre inchizitori, ți-am spus, se uita mereu la degetele mele. Parcă îi părea rău că scap prea ușor .

— Galilei, te ascult cu un sentiment de fraternitate și cu un fel de sfială. Motivul ți-l voi explica mai târziu. Dar trebuie să consimți că frica e necesară Inchiziției mai mult decât orice instrument de tortură . Pe deasupra, ea lucrează

igienic, fără sânge, fără țipete. Discret. La drept vorbind, Inchiziția nu e doar o instituție. Sau e mai mult decât o instituție. E ca o boală, ca o molimă, care paralizează în oameni sinceritatea. Ea își are sediul în fiecare dintre noi.

— Ciudată exactitate e în cuvintele tale.

— Toți sau aproape toți lucrăm pentru Inchiziție prin spaimile noastre, chiar dacă nu ne place s-o recunoaștem. Lăsându-ne înspăimântați, am încurajat-o să îndrăznească și mai mult.

— Dar cum poți să ții în frâu frica? Poți ?

— Unii au putut, Galilei. Trebuie să-ți aduc aminte din nou asta.

— Cu ce preț au putut ? Nu acceptarea rugului e soluția.

— Vei propovădui, iarăși, că viața valorează mai mult decât ideile.

— Nu propovăduiesc nimic. Vreau să-ți explic ce simt. Atât. Și că trăim într-o lume rău alcătuită, strâmbă, dacă e nevoie să arzi

în flăcări pentru a dovedi ce crezi. Eu consider că rugurile sunt o nebunie. O batjocură și.. am zis bine, o nebunie.

— Și nu te miri că oamenii te judecă ?

— Nu mă mai mir. Am înțeles că oamenii găsesc totdeauna ușor forța de a judeca nenorocirile altora.

— Galilei, îmi amintești de cineva care era bolnav, dar nu vroia să vorbească despre boala sa. Își zicea că astfel se apără.

— Eu mă împotrivesc numai lucrurilor care mă neagă și mă jignesc.

XIV

— Iubirea singură nu va stinge rugurile, Galilei.

— Eu am nevoie în fiecare noapte de curaj dar ca să mă culc.

— Înțeleg că iarăși ai avut un coșmar.

— Cineva îi osândise pe inchizitori să asculte, seară de seară, o lecție despre rotația pământului. De fapt, asta se întâmpla după moartea lor și a mea, așa că amenințarea cu rugul era mai mult o amintire. Deodată, unul dintre ei a izbucnit: „Zadarnic, Galilei! Verdictul dat în timpul vieții a rămas definitiv!“ Un hohot de râs a umplut sala. Am înțeles că era inutil și am plecat capul. Am vrut să mă sinucid, dar eram de-acum mort.

— Ceea ce nu ți-au iertat ei este faptul

că ai vrut să trăiești în afara dogmelor lor.

— Am vrut să trăiesc după capul meu.

— Mai rămâne să afli că înțelepciunea începe acolo unde nu mai există nimic echivoc.

— Și ce este echivoc în vorbele mele?

— Ele au o strălucire tristă.

— N-am dorit niciodată să fiu un înțelept.

— Mă silești, Galilei, să-ți spun că nu iubești adevărul în același fel în care iubești un cer senin.

— Dacă aș fi putut în cele din urmă să-i condamn pe inchizitori, i-aș fi condamnat să iubească lumea. Sunt convins că ar fi fost cea mai grea pedeapsă pentru ei. Cunoscut bine aceste lucruri...

XV

— S-ar zice că nimic altceva nu te mai interesează în afară de ceea ce simți. Tu gândești cu inima acum, Galilei.

— Poate că rațiunea obosește înaintea inimii. Și nu știu dacă e bine că se întâmplă așa.

— De ce te îndoiești?

— Când simți mai mult decât înțelegi, devii foarte vulnerabil. Inchizitorii, neavând sentimente, sunt foarte siguri de ei. Ei pot, chiar, să urască tot ce nu înțeleg, în vreme ce unul ca mine se încurcă în regrete.

— Ai spus că simți lucruri pe care nu le înțelegi?

— Să-ți dau un exemplu. Rătăceam printr-o pădure cufundată în întuneric și, într-un târziu, după ce aproape îmi pierdusem

orice speranță să mă văd ieșit din ea, am zărit printre pini – era de pini pădurea – o lumină licărind. M-am îndreptat într-acolo și, pe măsură ce mă apropiam, lumina devenea din ce în ce mai puternică. Dar, după ce am ocolit un dâmb, am încremenit. Lumina provenea de la un foc uriaș. Speriat, am luat-o la fugă, înapoi, însă o voce batjocoritoare mi-a atras atenția că alergam în zadar, întrucât altă ieșire din pădure nu exista. Atunci, m-am întors și m-am îndreptat spre foc. Fie ce-o fi, m-am gândit. „Degeaba, Galilei, mi-a zis aceeași voce. Trebuie să pierzi, mai întâi, orice speranță. După aceea, rugul nu mai e decât o simplă formalitate“. „Și cât voi fi obligat să rătăcesc?“ am strigat. „Asta depinde de tine, Galilei, mi-a răspuns vocea. Nimeni nu te poate ajuta dacă inima ta se încăpățânează să spere. Când vei simți că nu te mai interesează nimic, atunci vei fi, în sfârșit, pregătit pentru rug...“

— Și ce e neclar aici?

— Ce bravură e aceea să accepți moar-

tea când nu mai ții să trăiești? Uneori, mă duc până la marginea pădurii de pini din apropiere și aștept. În zilele liniștite, se aude un zgomot de izvor care îmi spală sufletul, lăsând în mine doar o bucurie curată. Îmi spun, în acele clipe, că așa trebuie să arate miezul secret al vieții. Seara, încep să număr stelele care se aprind pe cer. Așa cum aș număra scoici pe țărmul mării, cu degetele ude și pline de nisip. Nu mai simt nici oboseala, nici bătrânețea. Și totul se întâmplă de la sine, fără nici o constrângere. E o liniște care depinde numai de mine și pe care aș dori-o prelungită la nesfârșit.

— N-ai putea trăi permanent astfel.

— Știu. Și totuși sunt recunoscător fiecărui ceas care nu-mi amintește asta.

— Acolo, la marginea pădurii de pini, e numai jumătate din tine. Cea mai egoistă, care nu vrea să știe nimic despre ceilalți, în numele ideii că fericirea e o problemă strict personală. Există însă cealaltă jumătate a ta, Galilei, cea

care – dacă e adevărată legenda – a murmurat *eppur si muove*, obligându-se, astfel, să respecte evidențele. N-ai dreptul să nu știi că există victime, oricât de bucuros ai fi că tu ai scăpat.

— Cei cu adevărat curajoși nu țin să vorbească despre curaj.

— Cât ar putea dura o liniște care s-ar bizui numai pe refuzul de a lua cunoștință ? O clipă, un ceas, o noapte . Nu, Galilei, trebuie să ne dorim o liniște care să stea cu ochii deschiși .

— Nu cred că se poate.

— De ce?

— Așa simt. Mi-ar fi greu să-ți explic de ce. Înainte mi-ar fi fost mai simplu să-ți dau dreptate, probabil.

— Acum îți zgândări singur rănille.

— Poate. Cei ca mine nu se plictisesc niciodată să privească în urmă și să recapituleze.

— Uneori, parcă ai vrea să semeni cu Ana.

— Într-o noapte, mi-a mărturisit că și ea are nevoie să uite. „Ce anume să uiți?” am întrebat-o. Întâi a tăcut. Și n-am mai insistat. Apoi a vorbit, dar vorbea foarte departe de mine și abia o mai auzeam : „Fiecare are ceva de uitat...” Vocea ei suna ca un tremur abia perceptibil, pe care-l confundam cu foșnetul chiparoșilor : „De ce ți-aș povesti ceva ce, oricum, n-ai să crezi?” Glasul i s-a stins și, într-adevăr, nu mai auzeam decât chiparoșii fremătând în vânt.

XVI

— Văd că nu-ți place să dai un nume tuturor lucrurilor.

— Oare inima are, neapărat, nevoie de vorbe? Creierul nu se poate descurca fără ele, dar, de simțit, poți să simți fără să mai faci deosebirea dintre un copac și altul sau chiar dintre un copac și un om. E de ajuns să-ți treci palmele peste scoarța pinilor, să te uiți la crengile lor și să le asculți foșnetul. Mi s-a întâmplat, chiar, să încerc o asemenea terapie sufletească. Și te asigur că mi-a fost de mare folos. Nu știu dacă fără ea aș fi rezistat.. O viață întreagă am avut totală încredere în mine. M-am priceput de minune, se pare, să observ doar latura luminată a îndoielilor. Și, deodată, am văzut numai latura lor acoperită de umbră. Totul se zdruncinase,

îmi pierdusem siguranța, nu mai știam pe ce mă puteam bizui și pe ce nu. Umilințele trăite la Inchiziție mă lăsaseră cu sufletul gol. Încrederea în mine, de care am fost totdeauna mândru, până la trufie, se ruinase, amenințând să mă lase ca un stâlp putred în marginea drumului. Atunci, ca să nu mă prăbușesc, am hotărât să-mi ascult inima, nu creierul. Așa, îmi puteam îngădui să simt, fără să trebuiască să și înțeleg. Căci de înțeles nu mai puteam înțelege. Făcusem prea multe descoperiri urâte într-un timp scurt și nu am deloc calități de stoic. De altfel, trebuie să-ți spun că, dacă dau la o parte unele exagerări, portretul pe care mi l-ai făcut pe baza celor auzite e real. Mai bine zis, a fost real. N-am suportat să fiu contrazis și mi-am înmulțit dușmanii cu o mare ușurință. Am supraevaluat și posibilitățile mele și răbdarea Inchiziției. M-am bizuit prea mult pe steaua mea norocoasă și pe faima mea. Poate, și în oameni am avut o încredere exagerată. În orice caz, mi-am calculat

rău mișcările. În polemica mea cu iezuiții, destul de lungă, eu am fost cel care a pus paie pe foc. Nu-mi închipuiam ce va ieși. Probabil, sunt un prost jucător și n-am înțeles așa mînat de o vanitate care m-a împins să nu las lucrurile să se liniștească. Trebuia să-mi dau seama că nu-mi vor răbda chiar toate provocările. Într-un fel, mi-am căutat-o cu lumânarea. Și a trebuit să suport consecințele ca să mă pot lepăda de orice trufie. E drept că mă săturasem de mofturile lor și îmi era din ce în ce mai greu să mă prefac. Or, așa ceva e foarte primejdios într-o societate speriată de Inchiziție. Câtă vreme ești ipocrit, Inchiziția îți dă pace. Nu-i pasă ce crezi. Totul e să nu spui, să nu te dai de gol. Asta nu suportă ea, sinceritatea. De aceea, cum vede că ai depășit o limită până la care ea îți tolerează părerile, te declară eretic. Și, în clipa aceea, războiul e pornit. Nu mai ai de ales decât între penitență și rug... După ce am abjurat, supraveghetoarea mă urmărea să-mi recit cei șapte

psalmi zilnic. N-aveam voie să ies să mă plimb. Eram extrem de descurajat. Pe deasupra, vedeam că boala de ochi se înrăutățea. M-am temut că voi orbi înainte de a mai vedea o dată locurile dragi, din tinerețe, și m-am decis să mă revolt, înainte de a fi prea târziu. Am început să zbier că nu mai rezist să stau închis în casă, că mă înăbuș. Supraveghetoarea s-a speriat și s-a dus să le spună. Urmarea a fost că m-au lăsat să vin aici. Ce și-or fi zis? N-are decât să discute cât pofteste cu chiparoșii, să le explice cum e cu rotația pământului. Important e să nu se învârtă printre oameni. Nu bănuiau că voi întâlni pe cineva aici. Deși mă mir că n-a apărut nimeni să ne spioneze... Criza asta m-a costat toată vloga pe care o mai aveam, m-a istovit. Chiar mi-a lăsat un gust rău... De fapt, vreau să reții că nu mi-a fost ușor să mă scormonesc până în măruntaie, fără milă, obișnuit, cum eram, să mă menajez, să fiu foarte mulțumit de mine, să nu pun preț decât pe ceea ce mă interesa...

— Galilei, dar dacă eu sunt un spion al Inchiziției? Dacă am fost trimis anume ca să te trag de limbă, să aflu ce ascunzi?

— La asta nu m-am gândit, recunosc.

— Și nu te temi de o asemenea posibilitate, tu care ești atât de prudent?

— La urma urmei, ce ai putea să le spui ceea ce ei nu știu? Că iubesc viața? Că detest rugul? Că sunt bătrân și aproape orb? Nu-i o taină nici că îmi e silă și teamă de ei. Singurul lucru nou pe care ai putea să li-l spui e că am coșmaruri, noapte de noapte.

— Fii liniștit, Galilei. Nu-ți face griji. Am cunoscut Inchiziția, dar n-am motive să-i aduc servicii. Din contră.

— Te porți misterios, oricum.

— Toate la timpul lor, Galilei. Deocamdată, aș vrea să-ți spun că în dragostea ta de viață nu prea înflorește nimic sigur. Și nu e nevoie să fii chiar la fel de crud ca ei, pentru a le semăna. E de ajuns să te gândești doar la

chiparoși.

— Crede-mă, am ajuns să-mi fie, cumva, silă să mă gândesc numai la ceea ce e respingător și urât. Există și frumusețe în lume. Păcat că n-o voi vedea multe veri de acum încolo... Încearcă să privești lucrurile puțin, și din perspectiva mea.

— Mi-e teamă s-o fac, Galilei, deoarece nu pentru asta am venit. Și n-aș vrea să te las să te amăgești.

— Când îmi voi reaminti totul perfect resemnat, atunci, poate, voi renunța să mă mai apăr. Deocamdată, însă, n-am atins această limită. Încă mai sunt convins că inima mea are dreptate. Și, oricum, dacă voi fi „victimă“, se pare că destinul meu e să fiu o victimă discretă. Singurul lucru care mă îngrijorează e că nopțile mele nu se liniștesc.

XVII

— Într-o zi, Galilei, pământul se va învârti nu numai cu mormintele noastre, ci și cu mormintele celor de care ne temem. Ceea ce contează este ce vor ține minte oamenii.

— Și ce crezi că vor ține minte despre mine?

— Că ai abjurat, bineînțeles. Că ai retractat un adevăr.

— Există, oare, ceva mai adevărat decât viața ?

— Constat că ai fi fost un bun sofist ...

— Mi-ar plăcea ca lumea să țină minte adevăratul motiv pentru care am fost arestat de inchizitori și forțat să abjur. Ei au știut ce am vrut să spun susținând că pământul se învârtește. Au înțeles că, în fapt, puneam în cauză

toată ordinea lor.

— Au înțeles și altceva. Că frica te va cuminți.

— Aseară mă gândeam că, într-o zi, senină, soarele apune frumos până și pe un câmp însângerat de război. N-am dreptul, oare, să văd doar soarele care apune pe o asemenea câmpie, evitând sângele ?

— E cam trist acest drept, Galilei. Dacă nu ești de partea celui ucis, vei fi de partea celui care ucide.

— Uneori, mi se pare că diferența dintre Nero și destin e numai o problemă de termeni... de ce zâmbești ?

— E a doua oară când pomenesc numele lui Nero.

— Și de ce te surprinde ?

— Credeam că-mi vei vorbi despre ie-zuiți, nu despre un nebun din Roma antică.

— Acest nebun e modelul celor care vor o înțelepciune a fricii. Și pot să-ți sporesc

mirarea. Mi-ar fi greu să-ți explic de ce, dar m-a interesat partea tulbure din istoria Romei antice. E de-a dreptul halucinant ce s-a întâmplat cu împărații romani de după Marc Aureliu... Commodus, care în fiecare dimineață înjunghia un tigru, a fost găsit strangulat în baie de garda pretoriană. Succesorul său a fost găsit și el după două luni ucis. Caracalla a fost înjunghiat. Eliogabal, ucis din ordinul bunicii sale. Alexandru Sever, ucis în cortul său. Maximinus, care era înalt de peste doi metri și avea degetele atât de groase încât purta ca inele brățările soției sale, asasinat de soldați, Gordian, de asemenea, Filip Arabul, lovit în cap, Decius, ucis de goți, Gallus, asasinat de soldații care l-au aclamat pe Emilianus, pentru ca după două luni să-l omoare și pe acesta. Galienus a avut aceeași soartă, Aurelian, asasinat, Probus, ucis și el. Până la Dioclețian, tronul Romei a fost un butuc de abator. Într-un secol de crime, singurul care a murit în patul lui a fost Tacit, un descendent al

istoricului, dar a murit după câteva luni de la suirea pe tron, fiind foarte bătrân..

— Istoria te poate învăța, uneori, cât de ușor se poate muri.

— Așa ceva nu cred că se poate învăța. Faptul nu era pentru mine o noutate, dar m-a șocat să constat că inchișitorii pot să ucidă cu numele lui Dumnezeu pe buze.

— Dumnezeu are, cum să spun?, chipul pe care suntem în stare să i-l dăm. Un aprinzător de ruguri, care-l invocă, va face totdeauna din Dumnezeu o idee sângeroasă... E ciudat, Galilei, dar lipsa de idei e vinovată de mai puțin sânge decât ideile.

— Când ele au ajuns de aceeași parte cu închișorile. Și cu rugurile. Dar de ce ar fi necesară o credință la capătul căreia se află o crimă? Dacă o idee are nevoie de ruguri ca s-o exalte, nu merită să fie trăită.

— Inchișiția e de altă părere. Ea a șters diferența dintre rugăciune și crimă. În fața ei

poți urî ca și cum te-ai ruga.

— Înțelegi, așadar, de ce m-am temut de ei.

— Înțeleg foarte bine. Dar teama nu scuză orice.

— Ce simplu e s-o spui ! Aș fi vrut să te văd viteaz după ce le-ai suportat ochii.

— I-am suportat. E adevărat , nu la tribunal.

— Dar unde ?

— Eu sunt cineva fără importanță. Tu ești Galileo Galilei.

— Inchizitorii nu s-ar fi dat înapoi să dea, prin mine, un exemplu care să arate tuturor cârtitorilor ce riscă ereticii.

— Așa, au reușit să dea un exemplu de supunere. Special au organizat un spectacol în care să fii văzut în genunchi. După asta, nimeni nu mai putea tăgădui că Inchiziția e atotputernică.

— Pe mine nu mă interesează deloc să

fiu un exemplu. Altceva mi-aş dori, dacă ar fi cu putinţă.

— Să nu mai existe tribunale ?

— Nu sunt chiar atât de pretenţios. M-aş mulţumi să am vederea zdravănă, să nu trebuiască să mă aplec mereu, ca să aud bine ce spui. Pentru asta aş fi în stare să abjur orice. Din păcate, e imposibil.

— Unii zic că ai o părere proastă despre martiri, că-i socoteşti fanatici.

— Dar şi eu sunt, poate, în felul meu, un fanatic. Nimeni nu mă va clinti din credinţa că n-am altă viaţă ca să o pot dispreţui pe asta, pe care mi-am apărât-o... Şi de ce mă opun unii, tot timpul, pe mine martirilor ? De ce nu le opun pe cei care i-au constrâns pe martiri să se sacrifice ? Nu zice una din cele zece porunci „să nu ucizi“ ?

— Inchizitorii nu vroiau decât să fii egoist şi pe urmă să-ţi cauţi consolări. Au calculat bine.

— Faptul că vara asta mi se pare neînchipuit de frumoasă n-ar trebui să deranjeze pe nimeni.

— Nu de frumusețea verii e vorba, Galilei.

— Ba da. Nu vezi că ne întoarcem mereu în același punct ?

— Ce e, după părerea ta, un eretic ?

— Un om singur... Ca mine...Unul care trebuie stârpit din societate sau silit să stea printre chiparoși, deoarece își folosește mintea pentru a avea păreri personale, diferite de cele obligatorii. Or, așa ceva Inchiziția nu poate tolera.

— Dacă ar face-o, și-ar pregăti singură sfârșitul.

— Te mirai cât de mult preț pun pe instinctul meu vital. Ei bine, dacă mă înșel, Inchiziția e de vină, deoarece ea a luat locul morții, făcându-mă să aflu că iubesc viața nu ca în tinerețe, vesel, ci cu deznădejde.

— Ești un om ciudat, Galilei.

— De ce?

— Prudența te-a făcut să te temi de orice, mai puțin de prejudecățile oamenilor. Din acest punct de vedere, ai aproape un suflet de copil...

XVIII

— Dar asta nu mă ajută să-mi alung unele îndoieli.

— Legate de mine ?

— Nu, Galilei. Cu ajutorul tău încerc să mă judec pe mine, de fapt. Mă întreb: e de ajuns să nu devii victimă ?

— Poate că și Inchiziția are o misiune filosofică în lume ...

— E o ironie ?

— Doar pe jumătate... problema e dacă trebuie să treci prin iad ca să poți prețui cu adevărat ce i se opune ...

— Adică dacă suntem apți de fericire fără să fi cunoscut suferința, asta vrei să spui ?

— Din ce-am visat azi-noapte, concluzia, mai ales, m-a pus pe gânduri... Zăceam în

zăpadă, undeva, într-o pădure, cu piciorul stâng rupt de un pin înghețat, doborât de vânt. Strigam după ajutor și, deodată, am auzit lupii urlând. Urlau de se înfiora pădurea. Tăceau numai când strigam eu. Atunci ascultau; ca să se orienteze după strigătul meu. Și pe măsură ce strigam, veneau tot mai aproape, călăuziți de mine. Nu e ciudat? Să strigi după ajutor și, tocmai de aceea, să vină lupii?

— E, mai ales, trist.

— Aveam o singură soluție ca să mă apăr. Să-mi înfig unghiile în carne și să tac.

— Asta îmi aduce aminte că sunt destule lucruri despre care nu e ușor să vorbești.

— Inchiziția face parte și ea dintre ele.

— Sunt de aceeași părere, Galilei. Altminteri...

— Altminteri ?

— Ți-aș fi spus de la început unele lucruri ... Dar continuă-ți gândul.

— Eu am avut faimă , prieteni de rang

Înalt, nu mă pot plânge că nu m-am bucurat de favorurile vieții. Soarta a fost bună cu mine. Cu toate acestea, acum când sunt aproape orb și cu sufletul ars... pentru că și umilința e un rug... văd mai bine adevăruri peste care, altădată, treceam ușor. Ceea ce am trăit, în ultimii ani, m-a silit să aflu că tocmai ceea ce ne amenință ne face mai profunzi. Niciodată n-am iubit pământul mai mult decât după ce Inchiziția m-a întrebat ce cred despre el.

— Empedocle nu era, deci, naiv. Nu există decât dragoste și ură.

— Inchiziția m-a obligat să simt lucruri pe care altfel, poate, nu le-aș fi simțit. Descoperind teama, am învățat să iubesc violent ceea ce eram amenințat să pierd. Mi-au vorbit despre Dumnezeu și am descoperit astfel cât de mult sunt legat de ceea ce e omenesc. Și ce e mai omenesc decât să te simți vulnerabil ?

— Chiar și amărăciunile tale sunt pline de soare.

— Când stăteam îngropat între cărți, îmi îngăduiam rar luxul de a lenevi în iarba caldă; luxul cel mai puțin costisitor și cel mai apropiat de taina vieții. Într-o zi, m-am dus pe malul mării și acolo am văzut un înotător care pescuia scoici. Se afunda în valuri și când ieșea la suprafață deschidea pumnul să vadă ce a izbutit să culeagă. Uneori, nu era decât nisip. Alteori, în acest nisip scânteiau scoici umede. Dar de fiecare dată numai la suprafață, în lumina zilei, putea să aprecieze ceea ce strângea în pumn.

— E clar că, umilindu-te, Inchiziția a stârnit în tine un orgoliu diferit de al nostru.

— Altfel mă uit acum la colinele acestea, deși le-am străbătut de atâtea ori. Și altfel îmi apare și soarele, răsărind peste vârfurile umede ale chiparoșilor.

— Poate că acesta e singurul destin : ceea ce ținem minte.

XIX

— Ana m-a dus iarăși pe urmele lui Alexandru. Iarba a devenit tot mai rară și chiparoșii tot mai pitici. Printre firele de iarbă apăreau colțuri de stânci, apoi copacii au dispărut. Cerul avea culoarea nisipului, iar în jurul nostru am recunoscut platoul de piatră pe care mai fusesem; doar că acum nu mai existau arbuștii roșii. „Aici poți să fii liniștit, mi-a zis Ana, oprindu-se. Aici poți să nu te mai temi. Nu te vor găsi.” „Sigur?” „Și chiar dacă te-ar găsi, aici n-ar avea lemne să ridice un rug. N-au decât să te amenințe. Nu și-ar putea pune în aplicare amenințarea.” Soarele ardea orbitor deasupra capetelor noastre. Piatra strălucea ca o oglindă și, dacă o atingeai cu degetele, te frigea. Ana mi-a repetat: „Aici poți să fii liniștit”.

M-am uitat în jur. „Dar e prea multă singurătate... Nu pentru asta am abjurat eu...” „Cum vrei, a zis Ana, cu o voce în care nu simțeam nici aprobare, nici reproș. Cum vrei.. Aici ai fi reușit să uiți totul...”

XX

— Și totuși, ești îmbibat de singurătate, Galilei.

— Sunt ca o pasăre trezită din somn, care țipă când răsare soarele și o orbește.

— Te prefaci că nu pricepi ce vreau să spun. Te ascunzi mereu în vorbe care evită ceea ce nu-ți place.

— Nu evit nimic. Te înșeli. Încerc doar să-mi limpezesc amintirile.

— Cu toate acestea nu le opui decât clipa.

— Și ce altceva aș mai putea să le opun acum?

— Ideile în care ai crezut. Pământul se învârteste în continuare.

— Nu sunt atât de orgolios încât să-mi

închipui că mai interesează pe cineva ce cred eu.

— În această lumină numai singurătatea te amenință, Galilei.

— Nu crezi că eu știu mai bine ce anume mă amenință? Într-o zi, lumina curgea pe arbori, aerul era alb, mă îmbăta, iar eu mă simțeam ușor, fără nici o amintire și fără nici o teamă. Undeva, în apropiere, am zărit doi necunoscuți trântiți în iarbă, care discutau. Unul se juca într-una cu un fir de iarbă. Celălalt îi pusese o întrebare pe care n-am înțeles-o. A răspuns, târziu, când credeam că nu-l mai interesează decât firul său de iarbă: „Uneori, nu știm să prețuim ce ni se întâmplă firesc. Închipuie-ți că ești blestemat să ardă tot ce atingi. Să ardă apa pe care o duci la buze, să ardă iarba pe care te culci. Abia atunci ai afla cu adevărat ce este singurătatea...”

XXI

— Pe urmă, am auzit foșnind un chiparos... Două mâini răcoroase mi s-au lipit de obraz. Și o voce ușor răgușită mi-a spus cu blândețe: „Liniștește-te, nu te mai gândi la lucruri neplăcute...” „Așa voi face, am zis, însă te rog să rămâi lângă mine”... „Rămân, a șoptit Ana. Rămân căci avem o cicatrice comună.” Vorbele ei mi-au dat curaj, cu toate că nu le-am înțeles. Dar, peste puțină vreme, eram iarăși singur. Și mă gândeam că acum singurătatea mea devenise aproape de tin.

— Te obsedează, vezi, singurătatea.

— Și ce-ar trebui să fac?

— S-o împarți cu cineva. S-o împarți cu oamenii, Galilei. Nu cu arborii. Nici cu pietrele sau cu cerul.

— Lucrul de care am cea mai mare nevoie acum e liniștea.

— Impresia mea e că dorești mai mult.

— Și nu există o liniște care să poată fi râvnită? Chiar dacă o voi împărți cu arborii, cu pietrele și cu cerul.. Nici arborii, nici pietrele și nici cerul nu m-au ofensat niciodată. Aici nu m-a amenințat nimeni și nu m-a silit să cred altceva decât ceea ce simt. Dacă mi-e sete, mă aplec și beau dintr-un izvor, dacă sunt trist, urmăresc norii și păsările. Odinioară, umblam prin aceleași locuri și nu vedeam tot ce văd acum. Atunci, o colină era o colină, un chiparos era un chiparos, fiecare cu numele său. Încă nici unul dintre aceste lucruri nu însemna viață, dragoste, trecut sau speranță. Acum, tot ce întâlnesc îmi vorbește despre ceea ce port în mine. Dar îmi vorbește într-un fel care nu mă constrânge, chiar atunci când nu sunt altceva decât un om urmărit de un rug, cum zicea Ana. Uneori, găsesc în iarbă urme negre de foc. În

prima clipă, mi se face greață, apoi îmi spun că nu toate focurile sunt aprinse de Inchiziție și nu toate te silesc să abjuri. Nimeni nu-mi cere, pe aceste coline, să înfrunt altceva decât ploaia, vântul și amintirile. Iar când mă simt prea singur, amân amintirile pentru mai târziu și încerc să mă culc. Ziua n-am vise și mă pot odihni. Într-o zi, când am deschis ochii, am zărit un șarpe în iarbă. L-am gonit și n-a fost nici o problemă. Aici, totul se rezolvă firesc, și chiar fericirea poartă un nume simplu. Ca timpul. Sau ca moartea. Iar vara nu face decât să deștepte în mine toate dorințele și regretele. Sunt aproape ca Oedip. Suferința m-a învățat să fiu liber.

— Mă tem că te voi dezamăgi, și-ți voi spune ceva foarte neplăcut. Sufletul tău de copil nu-mi va ierta, poate, cruzimea, dar nu găsesc alte vorbe decât cele pe care le-am gândit ascultându-te. Rugul și-a îndeplinit rolul, Galilei, iar Inchiziția și-a

atins scopul, dacă singurătatea ta seamănă, într-adevăr, cu a plantelor.

— Fii mai clar.

— Scopul Inchiziției nu era, neapărat, acela de a te omorî, ci de a stârni în tine o teamă care să te aducă în situația de a te compara cu plantele. Scopul Inchiziției era să te prefacă în plantă, Galilei. Cenușa lasă urme și compromite, în vreme ce planta trece neobservată. Și nu ești prea departe de acest destin. Deocamdată, ceea ce te împiedică e memoria ta. Roagă-te să nu uiți ce s-a întâmplat.

XXII

— Așadar, tot eu sunt vinovat?

— Vina ta, Galilei, nu e numai aceea de a fi abjurat.

— Ce păcate îmi mai atribuie lumea?

— Nu te-ai opus în nici un fel filosofiei inchiizitorilor. Nu le-ai opus o altă morală.

— Dar filosofia lor este rugul. Eu m-am împotrivit rugului.

— Dezvinovățindu-te.

— Și ce trebuia să fac?

— Să contești rugul ca mod de a gândi.

Dacă Roma s-a umplut de cadavre în timpul lui Caligula, a fost pentru că ea a acceptat rațiunea crimei. Altfel, n-ar fi fost posibil ca un împărat să ceară senatorilor să-i sărute picioarele și să-i aleagă calul consul. Nici ca el să închidă grânare-

le, decretând foamea obligatorie ; sau, dintr-un capriciu, pentru că într-o zi nu-i plăcea cum îi stătea cuiva capul pe umeri, să omoare...
Tuturor acestor orori ce le-a opus Roma?

— Caligula a fost înjunghiat.

— Crima nu ține locul unei morale cu ajutorul căreia să poți lupta, real, împotriva altor crime.

— Eu nu știu să lupt împotriva crimei.
Nu suport sângele.

— Dar trebuie să suporti adevărul. Si consecințele adevărului, Galilei.

— A câta oară să-ți spun că prefer adevăru-
rile care mă ajută să trăiesc ? Așa mă simt
împăcat cu lumea.

— Cu lumea, Galilei, dar nu cu cei a
căror gândire ucide.

— După ce omenirea l-a descoperit pe
Dumnezeu, a răstignit un om ca să-i dea o
morală cerului.

— Nu la cer mă gândeam, ci la faptul

că orice inchiziție reprezintă o anomalie căreia trebuie să-i opunem o idee, un adevăr, nu numai singurătatea.

— Nu pot să cred că adevărul ne învață, exclusiv, să suferim. Câtă vreme trăiesc și sunt în stare să urăsc rugurile, voi socoti că am făcut ceea ce era necesar.

— Nu era numai viața ta în balanță acolo. N-ar trebui să neglijezi asta.

— Dar numai viața mea era în pericol... Dovadă ce am ajuns să visez ... Un individ care avea un cap lunguiet, pe care și-l legăna mereu deasupra mesei, a început să râdă cu sughițuri... „Bine, Galilei, abjură și vei fi liber“... După câteva clipe, probabil abjurasem, eram în stradă. Și, tot mergând eu, m-am izbit de un zid. Am luat-o de-a lungul lui și am nimerit afară din cetate, într-un pustiu, unde m-am culcat, ca să-mi treacă sila. Când m-am trezit, soarele dogorea nemilos și tot trupul meu ardea ca o rană. M-am sculat și am vrut să pomesc

spre colinele care se vedeau în zare, dar m-am izbit de același zid. Am mers până mi-am însângerat picioarele prin nisipul fierbinte, uitându-mă la măslinii și chiparoșii care se clătinau umbroși, dincolo de zid, și, deodată, am observat că acest zid se înalța puțin înaintea mea, pe unde mergeam eu. Sclavi cu trupurile scăldate de sudoare îl ridicau, biciuiți tot timpul de inchizitorii care mă judecaseră. Cel cu capul lunguiet mi-a strigat peste zid: „Nu mai alerga, Galilei. Până să ajungi tu la capătul zidului, întreg pământul va fi încercuit. Dar noi te lăsăm liber, nu vei fi închis între aceste ziduri.“ Și iarăși începu să râdă cu sughițuri, după care i-am auzit din nou glasul: „Nu ești curios, Galilei, să știi ce cântă sclavii care ridică în calea ta acest zid?“ Într-adevăr, se auzea un cântec trist, pe care-l crezusem un geamăt al vântului. Nu cântau decât aceleași cuvinte, repetate ca o obsesie, într-un fel chinuit și monoton: „Pământul nu se învârtește, Pământul nu se învârtește“...

Apoi au tăcut. „Gata, Galilei, am auzit vocea ascuțită a inchișitorului, acum zidul a fost închis. De-acum nu te va mai tulbura nimeni în deșertul tău“...

— Am avut dreptate, deci, scopul Inchișitiei nu era neapărat acela de a te omorî, ci să rămâi singur...

XXIII

— Pe același inchiizitor l-am visat, mai târziu, în Roma, înveșmântat în toga lui Nero. Stătea în fața unei oglinzi și vorbea. La început, am crezut că discuta cu cineva din spatele lui. Apoi, mi-am dat seama că în încăpere nu mai era nimeni. Vorbea privindu-se și făcând pauze în care mângâia blana unui câine uriaș așezat la picioarele lui: „Ucid pentru că acesta e unicul lucru care-mi dă un sens. Destinul meu e să nu fiu înțeles decât dacă am mâinile mânjite de sânge... dacă nu cunosc mila și sunt foarte singur... Căci pe buzele celor care îmi vorbesc, observ mereu cum tremură frica și ura. Și atunci crește în mine nevoia de-a lovi. Încerc să-mi umplu singurătatea cu sânge și cadavre. Dar nimeni nu bănuiește cât sunt de nefericit..

O singură iubire dezinteresată m-ar scuti, poate, de atâtea crime. Ea mi-ar da tot ce obțin săturând fiarele din Colosseum... Dar, unde mă întorc, nu văd decât inși care, cum le vorbești despre moarte, devin palizi și își reneagă convingerile în chipul cel mai dezgustător. "În clipa aceea, slujitorii au târât în încăpere un om în lanțuri, cu încheieturile mâinilor și cu gleznelor umflate și pline de sânge. Împăratul s-a întors plictisit și așteptat. Apoi, a început să dea semne de iritare. „Umilește-te mai repede, sunt grăbit“, porunci el. Dar celălalt tăcea. „Ești condamnat la moarte“, strigă Nero. Omul din lanțuri rămase calm. Slujitorii începură să-l târască spre ieșire. „Stați“, porunci împăratul. Și, cu o enervare nedumerită, se adresă victimei: „Cum te cheamă?“ Cel condamnat la moarte a izbucnit în râs. Am crezut că era nebun. Dar răspunsul lui m-a trezit din somn : „Mă cheamă Galileo Galilei.“

— Înțeleg că ți-ar fi plăcut să ai curajul celui din vis.

— Spune-mi, crezi că orice abjurare e nedemnă ? Chiar să nu conteze ceea ce te poate face să șovăi ?

— E ceea ce aș vrea să aflu și eu, Galilei... Dar nu mi-ai mai spus nimic despre Ana.

XXIV

— Aștept în fiecare noapte să-i aud vocea puțin răgușită și sunt din ce în ce mai convins că ascunde o taină.

— Ca tine, Galilei.

— Taina mea o cunoaște toată lumea.

— Până la un punct.

— În loc s-o visez pe ea, am visat ceva scârbos. Un inchiizitor mi-a zis : „Vino, Galilei, să vezi că n-are rost să încerci să ne uiți.“ Am mers prin pădurea de pini și ne-am îndreptat spre cabana pădurarului. O bănuială mi-a încolțit în minte. Nu cumva voia să dea drumul șerpilor asupra mea ? Dar nu. Nu s-a îndreptat spre ușa cabanei. A făcut un ocol, s-a oprit la o fereastră dosnică, s-a uitat înlăuntru și, după aceea, mi-a făcut semn să mă apropii. Când mi-am lipit fața

de fereastră, am rămas încremenit. M-am văzut pe mine în cabană, urmărind cum șerpii lingeau niște picături de sânge de pe podea. „Grija noastră, m-a lămurit, în șoaptă, inchizitorul, a fost să-ți dăm amintiri legate de noi, Galilei. Știam că pe urmă le vei hrăni singur...” Am fugit de acolo și m-am ascuns într-o văgăună unde nu pătrunde nimeni. Credeam că în ea voi învăța să fiu ca un chiparos. Stăteam nemișcat, aproape fără să respir. La un moment dat, nu se mai auzea nimic în afară de ceea ce era firesc într-o pădure. Dar a fost de ajuns să văd creasta muntelui, la ceasul când asfințea soarele. Culmea ardea. Și, în loc să mă gândesc că se făcea noapte, m-am gândit la ruguri...

XXV

-- Mă îngrijorează tot mai mult nopțile tale.

— Crezi că pe mine nu? Și încă nu cunoști totul ... Am încercat să rămân cât mai departe de o pasăre ciudată care făcea ouă negre pe care le clocea îndelung și matern, pentru ca, în clipa când din ele ieșeau puii, să-i omoare cu ciocul și să reia totul de la început... Când n-am mai suportat, am vrut s-o ucid. În loc să fugă, se uita la mine și aștepta. Era atâta tristețe în cruzimea ei, încât mi s-a făcut milă și am vrut s-o mângâi. Abia atunci și-a deschis aripile și a dispărut. „Biata pasăre, mi-a zis Ana, e disperată că nu-și poate iubi puii. De aceea îi omoară. E nebună...”

XXVI

— Și, dacă chiar vrei să ai o imagine exactă a ceea ce colcăie în subconștientul meu, mai pot să-ți povestesc... Poate, te vei convinge că nu mi-a fost simplu să abjur... Parcă nu-mi dăduseră drumul de la Inchiziție și eram azvârlit într-o carceră unde așteptam să mi se comunice în timpul nopții sentința. Auzeam pașii care se apropiau de celula mea și care puteau aduce viața sau rugul. Stam la pândă în spatele ușii ca o fiară, pașii sunau din ce în ce mai tare pe piatră și nu știam ce chip avea adevărul care se apropia de mine prin întuneric. În acest timp, cetatea dormea tăcută în jurul închisorii și mă gândeam cum se legăneau chiparoșii plini de vânt. Pașii continuau să se audă tot

mai clar. Sângele îmi înnebunise și era plin de o singură întrebare. Toate vorbele care s-au spus de la începutul lumii nu mai aveau nici o importanță... Uitasem de teoriile mele, nu mai exista nimic altceva în mine decât acea spaimă care aștepta ca, din clipă în clipă, să se deschidă ușa. Cine n-a trăit o asemenea încordare greu de îndurat nu mă poate judeca. Pentru că sunt lucruri pe care le poți judeca doar dacă le-ai simțit în carnea ta, cu nervii tăi ...

XXVII

— A fost o vreme când toate acestea nu mă priveau. Atunci, aş fi zis că numai un nebun îşi poate umple somnul cu monştri. Inchiziţia a sfâşiat, însă, în mine ce era minciună plăcută... Nu ştiu dacă ai auzit că am chemat odată profesori şi studenţi să asiste la o demonstraţie pe care am făcut-o în turnul înclinat din Pisa. M-am suit în vârf şi am dat drumul mai multor obiecte de dimensiuni diferite. Vroiam să le arăt cum e cu viteza de cădere. Pe atunci, eram gata să mă înfrunt cu oricine. Acum sunt bătrân şi putred de amintiri...

— Dar tu iubeai ceea ce începe, Galilei.

— Şi acum cred că într-un început e multă frumuseţe. Dar am ajuns să nu mă mai consider scopul timpului. Ştiu foarte bine că

aceste râuri vor curge la fel, sau poate mai frumos, și după moartea mea ; vor veni alte veri care vor coace alte fructe, numai că mâna mea nu va mai fi să le culeagă.

— Le vor culege alții.

— Îi invidiez de pe acum.

— Și alții te-au invidiat pe tine. E o lege a vieții.

— Înțeleg. Dar aceasta nu reduce cu nimic tristețea mea la gândul că, într-o zi, nu vom mai umbla ca acum. Mă uit la aceste coline aurii, cu o lumină rămasă parcă din tinerețea mea, în zare se văd acoperișuri roșii și ziduri secetoase de biserică, privește... în cele mai multe din aceste locuri am fost, am amintiri, am murit parțial în ele, fără să știu... Unii ar vrea să ne convingă de faptul că singura rațiune a acestei lumi ar fi să ne recunoaștem păcatul, dar păcatul meu tocmai acesta e că nu mi-e rușine să mă simt păcătos. Fără pământ, cerul nu mai prețuiește nimic . Sunt convins de asta, așa cum

eram încredințat, în somn, că având puțină apă voi avea totul.. Era o arșiță cumplită care usca iarba și o înroșea, făcea ca frunzele arborilor să capete gust de cenușă, iar animalele să înnebunească de sete. Izvoarele secau în pământ, pământul crăpa, pe cer nu era nici un nor și nici o speranță de ploaie, aerul dogorea și, din loc în loc, de prea multă uscăciune, izbucneau incendii care pustiau ceea ce mai rămăsese. Mi-am dat seama după îmbrăcămintea unor oameni care, ceva mai departe de locul unde mă aflam eu, invocau mila zeilor, că erau romani. Înainte de a ajunge la ei, am găsit un ochi de apă rămas prin miracol și m-am aplecat cu buzele arse să-mi potolesc setea. Și atunci m-am îngrozit. Nu arătam ca un om. Eram un dulău și încă un dulău roșcat și mi-am adus aminte că romanii sacrificau câte un câine roșcat pentru a alunga demonii secetei. Dintr-o dată, mai mult decât setea m-a chinuit teama că voi fi văzut, hăituit, prins și

sacrificat. Am început să ocolesc aşezările oamenilor, ducându-mă prin bălării uscate sau în pădure. Până când n-am mai putut răbda de sete şi atunci am ieşit să caut apă. Nişte trecători m-au zărit, au fugit după mine, aruncând cu pietre să mă lovească şi să mă doboare, dar, din fericire, exista acolo, în apropiere, un măraciniş în care m-am ascuns. L-am auzit totuşi pe unul dintre cei care fugiseră după mine zicând celorlalţi: „Până la urmă nu scapă dulăul ăsta. Destinul lui e focul. N-aţi văzut ce roşcat era ?“

— Eşti mai complicat decât credeam, Galilei.

— Eu mă străduiesc să simplific. Uneori, aş vrea să golesc zilele şi orele de orice evenimente, să devin un obiect.

— Sunt, într-adevăr, momente când în vorbele tale simt o renunţare.

— Din păcate, nu prea reuşesc.

— Ţi-ai format o morală care justifică

tot ce se întâmplă imediat.

— În timp ce Ecleziaștul spune că această lume e o vale a plângerii, eu nu-mi doresc decât să rătăcesc prin ea și găsesc, vara mai ales, destule motive să-i plâng pe cei plecați în paradis.

— Afirmi lucruri periculoase.

— Cu atât mai bine. Totul e să compari.

— Ce anume?

— Îndrăznelile mele și spaimile mele.

Dar tu, tu ai fi în stare să înfrunți rugul ?

— Nu știu, Galilei. Însă nu ne place să vedem în alții ceea ce vrem să combatem în noi.

XXVIII

— Am vorbit despre Nero și m-am visat Nero.

— Ai și ucis, Galilei?

— Le țineam un discurs romanilor, înainte de a da foc Romei. Ei mă ascultau împietriți. „Mă uit cu scârbă la voi ca la niște șobolani și mă gândesc cum veți arde peste câteva ceasuri, după ce voi incendia Roma. Nu încercați să scăpați. Am pus străji la marginea cetății și cine va încerca să iasă va fi jupuit de viu. Vreau să vă văd pe toți ca pe niște miei puși la frigare. Meritați asta. Și în zadar încercați să vă gudurați la picioarele mele. Vă cunosc. N-aveți curajul nici măcar să vă uitați în ochii mei de teamă să nu vă citesc gândurile. Dacă ați fi încercat să mă ucideți, v-aș fi prins și v-aș fi

condamnat la moarte, dar, cel puțin, v-aș fi respectat. Și, cu o clipă înainte de a vă arunca fiarelor sau chiar în clipa când ați fi fost sfâșiați în arenă și sângele vostru ar fi udat nisipul, v-aș fi iertat. Așa, veți muri disprețuiți. Nu meritați decât dispreț. De aceea, după ce Roma va arde până la temelii, voi porunci să fie adunată cenușa și aruncată în Tibru, ca un lucru rușinos. Nici măcar cenușa nu merită să rămână după voi...” Pe urmă, am decapitat statuile câtorva zei, așezând pe ele chipul meu, și am omorât, niște senatori, din plictiseală, zicând : „Cel mai puternic ucide. Și, pentru că este cel mai puternic, nu spune: am ucis, ci: am învins.”

— Inchiziția gândește la fel

— Dimineata am rămas multă vreme cu ochii în tavan, întrebându-mă : ce mă așteaptă în nopțile următoare?

— Poate că ți-ai pierdut cu totul credința în oameni, Galilei.

— În unii oameni, da . Am băut până la

fund paharul. Chiar dacă-mi vei spune din nou că am fost prudent cu viața mea...

— Știi, Galilei, că Ignățiu de Loyola a râvnit întâi gloria militară? A fost rănit la picior de o schijă de tun. Și, în loc să fie cavaler castilian, a devenit cavaler al lui Christos. Era unica armată în care se putea înrola chiar și șchiop.

— Și ce demonstrează asta?

— Că pentru unii, realmente, pământul nu se învârtește.

XXIX

— Aseară, umblam prin pădure, era liniște, și cerul adânc, ars de stele, pe urmă, am ațipit și am auzit un glas. „Tu trebuia să alegi între rug și dispreț. Și ai ales disprețul. Ai preferat să fii disprețuit decât să fii respectat ca martir.“ „Oamenii, m-am apărat eu, se împart în două categorii : cei care sunt siliți să aleagă și cei care îi judecă. Eu fac parte dintre cei dintâi. Dar numai cei care au fost siliți să aleagă pot prețui cu adevărat viața.“ Un râs ironic mi-a acoperit vorbele. Apoi vântul a început să sufle atât de tare, încât n-am mai auzit nimic.

— Nefericirea, Galilei, e provocată și de faptul că nu folosim un limbaj simplu.

— Mă tem că e greu să folosim un limbaj simplu în legătură cu moartea. Adevăru-

rile simple aparțin vieții. Stând aici și simțind în nări mirosul de iarbă coaptă, mă gândesc că nu există experiență căreia să nu-i poți supraviețui. Niciodată nu poți spune: am încercat totul. Întotdeauna îți mai rămâne ceva de încercat. Pasiunea mea pentru lumină e protestul unui om aproape orb. Totul e foarte simplu. La fel ca dezgustul pe care mi-l provoacă inchișitorii.

— Galilei, pot să te rog să-mi explici ceva?

— Ce anume?

— Ai avea motive să mă crezi un spion al Inchiziției. Sau ai putea să nutrești alte bănuieli, câtă vreme eu sunt pentru tine un străin. Într-o anumită împrejurare, aproape te-ai ciocnit de mine, dar erai prea tulburat ca să-mi reții figura. Cum de ai încredere să-mi destăinui toate acestea?

— Cauzele ar fi multe. Poate că demonul polemicii nu m-a părăsit nici în situația în care mă aflu. Poate că, după lunga muțenie ce

mi-a fost impusă, simt nevoia să vorbesc. Poate că nu sunt, totuși, atât de înzestrat pentru singurătate. Dar cred că răspunsul cel mai sincer e : sunt egoist. Poate, n-am curajul să-mi pun singur unele întrebări. Prefer să le aud formulate de altul. Așa, mă voi limpezi mai ușor. Cu toate că nu știu la ce-mi mai servește asta. Timpul care-mi mai rămâne de trăit s-ar cuveni să-l folosesc doar pentru a scăpa de coșmaruri.

XXX

— Uitasem cine sunt, și m-am pomenit în fața unei clădiri de care toată lumea se ferea, iar eu nu înțelegeam de ce. Cineva a ieșit de acolo cu un maldăr de lemne pe care mi le-a pus în brațe, spunându-mi să le duc într-o piață din apropiere. M-am îndreptat într-acolo, mirat că trecătorii se fereau de mine. Și, când am ajuns, am văzut în mijlocul pieței o statuie la picioarele căreia am depus maldărul de lemne ca pe un buchet de flori. Buzele de piatră au rânjit atunci și un șarpe care ardea ca o lumânare m-a mușcat. În aceeași clipă, mi-am dat seama că statuia înfățișa un inchizitor, tocmai cel care mă silise să abjur. Mi-a fost atât de rușine, încât m-am furișat pe lângă ziduri până am ieșit afară din cetate. Atunci am auzit pași în spate. Am bănuir

cine era și, fără să mă întorc, i-am reproșat: „Ai văzut ce se întâmplă dacă te ascult și uit?” Tăcerea se prelungea și am crezut că plecase. Când i-am auzit din nou glasul, era la fel de blând ca de obicei, dar mai răgușit și mai trist: „Nu eu te-am împins să faci asta, Galilei. Și nu despre asta ți-am vorbit. Într-o zi, vei înțelege.”

— Uneori, am impresia, Galilei, că pentru tine pământul a rămas nemișcat la ziua când te-ai temut pentru viața ta. Ai observat și tu, cu siguranță, ce cruzime are cerul când e inuman de frumos deasupra mormintelor. Atunci, îți vine să întrebi revoltat. Dacă soarele continuă să strălucească și iarba să se umple de flori, de ce mor cei pe care-i iubim?

— S-ar zice că revolta ta nu e abstractă.

— Nu e. Într-un fel, și ea m-a adus aici.

— Crede-mă, nu știu ce să-ți răspund.

Doar Dumnezeu cunoaște această taină. Poate că e și vina noastră. În vreme ce animalele se mărginesc să trăiască, noi ne pierdem vremea cu

eternitatea, deși suntem singurii care știm că nimic nu durează.

— Am auzit, totuși, de oameni care mor foarte simplu. Suspină și închid ochii.

— Am auzit și eu. Se spune că sunt înțelepți. Se poate. Eu nu sunt. Moartea mi se pare și acum un mister respingător. Dar ca să înțelegem mai bine unele lucruri, trebuie, poate, să fim mai întâi vinovați.

XXXI

— Poate, ești convins că tot ce s-a întâmplat trebuia să se întâmple.

— Altminteri, nu s-ar fi întâmplat, nu crezi?

— Depinde ai cui urmași suntem. Ai lui Cain sau ai lui Abel. Poate, e și aici un destin, Galilei.

— Din păcate, sunt cam mulți procurori pe lume. Prea mulți. Cum încerci să te explici, ridică piatra. Și te lovesc înainte de a auzi ce spui. Asta îi face fericiți. Pentru ei e un merit să acuze, să jignească, să-și arate dezaprobarea. Știi ce am înțeles în ultimii ani? Că mizantropia nu se poate învăța departe de oameni.

— Nu cumva ai devenit mizantrop?

— Dacă n-am devenit, nu mai am mult.

Și e, exclusiv, meritul meu că mai am îndoieli.

— E grav ce-mi spui.

— Când mă plimb aici, printre chiparoși, nu-mi trezește nici o amărăciune porunca: „Iubește pe aproapele tău“. Văd numai iarba, pietrele calde, un cer curat, plin de promisiuni și uit restul. Toate furile mă părăsesc. Melancoliile se calmează.

— Dar amintirile de la Inchiziție, nu.

— Când nu mă mai gândesc la procurori, până și aceste amintiri ațipesc, toropite de soare. Ca șopârlele. Încât îmi vine să nu mă mai întorc niciodată în societate.

— Îți atrag atenția că asta e o soluție pentru sfinți și ratați.

— În categoria rataților aș putea aspira să pătrund acum. Am unele argumente.

— Nu te grăbi, Galilei. Ratarea e mai greu de îndurat ca sfințenia.

— Dar n-ar fi timpul să-mi spui, în sfârșit, cine ești?

XXXII

— Să lăsăm, deocamdată, asta. Mai bine spune-mi dacă a reapărut, în visele tale, Ana.

— Nu tocmai.

— Cum adică „nu tocmai“?

— Săpam la rădăcina unui chiparos.

Făcusem o groapă mare, fără să știu ce caut. Deodată, am simțit ceva tare, metalic. Am dat pământul la o parte și în fața mea strălucea o lădiță de aur. Nu era încuiată. Am ridicat capacul. Înăuntru se găsea un manuscris într-o limbă pe care n-o cunoșteam. În timp ce-l răsfoiam și încercam să mă lămuresc, am auzit glasul Anei, supărat: „Galilei, acest manuscris nu trebuia să vadă lumina soarelui decât într-un loc anume. E *Iliada*, pe care o purta el în lădița de aur.“ Și imediat s-a șters totul!...

XXXIII

— Pe urmă te-am întâlnit și ți-am spus că există oameni a căror glorie a ieșit din suferință, însă aceasta nu justifică suferința.

— Am auzit păreri că adevărata operă a lui Giordano Bruno nu sunt scrierile sale în latină, ci orgoliul cu care a sfidat Inchiziția.

— Cine spune asta?

— Lumea. Și tot ea spune că acel rug va influența istoria omenirii mai mult decât o bibliotecă întreagă. De altfel, ca și moartea lui Socrate.

— Dar de ce trebuia ca ei să moară așa cum au murit?

— Nimeni nu spune : era necesar să moară, ci: n-au murit zadarnic.

— E o chestiune de vorbe.

— Nu. Căci un rug care a ars inutil nu luminează nimic. Doar pătează. Atâta tot.

— Un rug e monstruos oricum.

— Da, Galilei, însă poate fi și monstruos și inutil.

— Nu e oare un curaj și mai mare să trăiești și să suferi decât să arzi pe un rug? Deși istoria îi reține pe cei care au ars și îi ignoră pe cei care au înfruntat viața.

— Dacă ar fi să mă iau după ce spui, cei nedreptățiți sunt cei care și-au îngrijit rănilor.

— Tu știi bine că am dreptate.

— Tocmai că nu sunt convins, Galilei. Moartea lui Socrate ne-a învățat, poate, mai mult decât filosofia lui. Și amintește-ți ce s-a întâmplat imediat după aceea. Cadavrul nu era încă înmormântat când Atena se revolta împotriva celor care provocaseră procesul și condamnarea. Nimeni n-a mai vrut să dea un lemn celor trei acuzatori ca să-și aprindă focurile. Meletus a fost lapidat. Anitus exilat. Dovadă că

prin moartea lui Socrate adversarii săi n-au obținut decât să grăbească nemuirea operei.

— Dar poate că sunt martiri care, în ultima clipă, ar fi preferat să fie niște anonimi fericiți.

— Ei și-au urmat calea lor. Și nu putem abjura totul

— Pentru mine lucrurile sunt mai simple. De o parte Inchiziția, de cealaltă soarele care încălzește aceste coline și pe noi. Vreau să mă bucur mai departe ascultând cum freamătă chiparoșii. E oare o vină atât de mare bucuria mea ? Trebuie, neapărat, să mi-o reproșați ? Nu se poate, oare, altfel ?

— Firește că se poate, Galilei. Însă aici e vorba de faptul că Inchiziția trebuie refuzată și uneori nu există alt mijloc de a o refuza decât plătind prețul cel mai mare. Criton îi spunea, la închisoare, lui Socrate: „Mori pe nedrept“. La care, Socrate i-a răspuns: „Dacă n-aș face-o, aș merita-o.“

— Eu îl invidiez pe Sisif. Mi-aş dori să fiu condamnat să urc mereu aceste coline.

— Atunci de ce-ţi mai pasă ce zic alţii despre ce s-a întâmplat ?

— Poate, n-ar mai trebui să-mi pese. Am de furcă, de ajuns, cu mine. Un inchiizitor m-a invitat politicos să dau foc unui rug: „Ca să ne dovedeşti că ai abjurat din toată inima, Galilei. Nu te teme, pe rug nu e decât un om închipuit din paie, o păpuşă...”

— Când ai visat asta?

— N-are importanţă.. Mai devreme stăteam sub un măr sălbatic. Mâncam fructele acişoare, scuturate prin iarbă, şi mă minunam cum tremura aerul din pricina căldurii. Într-un asemenea ceas, nu mai simt nevoia să mi se dovedească nimic.

XXXIV

— Galilei, cine nu crede în necesitatea adevărului sfârșește prin a le cere și altora același lucru. O lume incapabilă de martiri e o lume incapabilă să apere adevărul. Aici e problema. Nu dacă tu ai fost sau n-ai fost martir. Ci *dacă erai în stare să fii*. Adică, dacă erai în stare să susții, cu orice preț, adevărul unei idei în care crezi.

— Eu continui să fiu convins că nu există un eșec mai grav decât moartea.

— Ba da. O viață din care lipsește o credință.

— Pentru Dumnezeu, dar eu cred cu toată ființa mea în faptul că trăiesc! Bătrân, aproape cu un picior în groapă, nu pot să ascult vorbe mari despre eroismul de a muri fără să-mi

fie milă de cei care le proferă. Înseamnă că n-au ajuns să afle ce mister minunat e să existi, să te bucuri că e soare, că e vară. Vreți gloria obținută pe rug ? N-aveți decât să jinduiți după ea. Pentru mine, gloria e ca ziua aceasta.

— Care va apune în curând.

— Lumea ar fi plâns, probabil, un Galilei prefăcut în cenușă. În schimb, unul viu o irită. De ce dacă a fost atât de aproape de rug nu s-a urcat pe el? De ce se bucură și cutreieră colinele când i s-a oferit șansa să fie martir? De ce a crezut că e mai important pentru el să nu fie victimă când pentru asta făcuse totul și doar în ultima clipă s-a răzgândit și a preferat să trăiască? Nu mai lipsea decât să-și scoată din minte tot ce l-ar fi putut împinge să regrete că moare. Puțină indiferență și ar fi ajuns în mijlocul flăcărilor care l-ar fi făcut nemuritor. De ce trebuia tocmai atunci să dea înapoi? Avea gloria la îndemână și a risipit-o în schimbul unor ani, câți mai are de trăit. Obișnuit cu mirosurile

ierbii în floare, s-a speriat, firește, de mirosul de carne arsă. Dar, datorită acestui fapt, lumea a pierdut un sfânt..

— ... și a câștigat un om, vrei să spui.

— Argumentul care mi-a lipsit era, deci, cenușa. Atunci, nimeni nu mai avea ce să-mi reproșeze.

— Oare ai fi putut să-i spui cuiva, care s-a decis să plătească orice preț pentru ideile sale, că face o prostie?

— Nu.

— I-ai putea demonstra că moartea lui nu va schimba nimic?

— Nu. Sunt lucruri pe care fiecare le decide singur. Eu nu țin să judec pe nimeni.

— Nici să fii judecat.

— Judecătorii mei actuali se așteptau, nu-i așa?, să nu-mi pese de amenințări. După aceea m-ar fi putut da ca exemplu. Dar eu nu m-am gândit, mai recunosc o dată, decât la viața mea. Atât. Toate celelalte nu mai contau. Mă

interesa viața mea. E grav ? De neiertat ? Sunt dezamăgiți că trăiesc ?

— Sunt dezamăgiți că ai putut jura pe Biblie ceva ce nu crezi. Ai zis: „În al șaptezecelea an al vieții mele, abjur, blestem și detest eroarea și erezia mișcării pământului“.

— Exact.

— Și ai făcut-o în genunchi.

— Așa mi-au impus.

— Și ai consimțit.

— Nu mă puteam împotrivi. Mi-am dat seama că se umpluse paharul. Dar cum să înțelegeți asta voi care n-ați riscat nimic? Nu-mi iertați mie că mi-a fost frică. Trebuia, neapărat, să mă comport eroic pentru a fi vrednic de compasiunea voastră. Recunoaște că așa e. De ce taci? Mulțumesc, n-am nevoie de compasiunea nimănui. Viața mea e viața mea. Și n-am pus pe nimeni în pericol refuzând să mor.

— Te-ai înfuriat, liniștește-te.

— Mi-e silă, află, de cei care cer lumii

să producă martiri pentru ca ei să-și poată satisface, prin alții, nevoia de eroism.

— În cazul meu, nu e vorba de asta. Te vei convinge.

— Dar sunt destui care asta vor. Spune, e vina mea că există Inchiziție pe lume?

— Nu.

— Atunci, scutiți-mă de mila voastră dispretuitoare.

XXXV

— Poate, ar trebui să renunț, Galilei, să-ți spun mai departe ce cred. Încep să te irit, îmi dau seama. Și n-aș vrea să mă așezi printre „procurorii“, cum îi numești tu, care-ți amărăsc bătrânețea. Oricât de mult te-ar mira că un necunoscut îți spune o vorbă atât de ciudată, mă leagă de tine ceva care, în același timp, mă desparte. Și eu gândesc cu inima, Galilei, chiar dacă, prin intransigența mea, ți-am lăsat, poate, impresia că am o gândire uscată, care nu vede că, în afară de adevăr, viața mai are și alte puncte de sprijin. Numai că inima mea s-a înăsprit într-o împrejurare după care nu mă mai pot consola, ca tine, uitându-mă cum se luminează silueta funerară a chiparoșilor. Poate că, în orice destin, hotărâtor e echilibrul dintre iu-

bire și ~~disperare~~, ca să folosesc și eu cuvintele tale. La tine, mi-am dat seama, iubirea s-a revoltat împotriva disperării și, deocamdată, dacă lăsăm deoparte roptile tale, reușește să-ți dea o ~~oarecare~~ mângâiere. La mine, lucrurile stau pe dos, Galilei. Nu mai pot iubi aproape nimic. Echilibrul meu s-a stricat și m-a lăsat pustiu, descoperit, în situația de a suporta ce mi-a rămas, adică disperarea, sau de a înnebuni. Nu știu dacă un om poate rezista multă vreme fără consolări și, poate, asta am venit să-mi lămuresc, discutând cu tine. Încerc să mă dumiresc, ascultându-te, ce mai poate aștepta cineva după ce a pierdut lucrul cel mai important...

— Ce crezi că am pierdut eu? Prețuirea oamenilor care m-ar fi vrut erou?

— Nu, nu asta. Vezi, Galilei, tu nu ești oricine. Numele tău e cunoscut și în alte țări. Dumnezeu te-a înzestrat cu daruri pe care le-a refuzat altora. Oamenii au așteptat, de aceea, de

la tine mai mult decât au cerut de la ei. Trebuie să înțelegi asta. Voiau să faci tu ceea ce nu îndrăznesc ei. Și nu-ți ascund că eu însumi sunt în aceeași situație. N-am cutezat niciodată să mă ridic împotriva Inchiziției. Dimpotrivă, într-un fel, am slujit-o.

— Cum ?

— N-are importanță. I-am detestat pe inchizitori în tăcere, fără să o arăt. M-am mărginit să cârtesc în șoaptă și unele lucruri n-am îndrăznit să le spun nimănui. Le-am ferecat în mine cu spaima de a nu mă da de gol. Dacă m-ar fi bănuít, m-ar fi strivit ca pe o rămă. Nici măcar un proces nu s-ar fi obosit să organizeze. Ce eram eu? Un nimeni. Nu reprezentam un pericol ca tine. Și tocmai pentru că sufletul meu era închircit de frică, te-am admirat de-a lungul polemicii tale cu iezuiții. M-au încântat inteligența și verbul tău mușcător. Mă simțeam, cumva, răzbunat, prin orgoliul tău, pentru toate umilințele pe care le-am îndurat fără să zic

nimic. Ce orgoliu frumos aveai atunci, Galilei !
Erai viclean ca o vulpe și agil ca un tigru. Știai să faci o plecăciune în așa fel încât toată lumea să priceapă că-ți băteai joc de ei și că sub vorbele tale smerite se ascundea un hohot de râs. Polemica ta cu iezuiții a fost un spectacol extraordinar de inteligență și de vanitate. I-ai silit să-și muște buzele, încercând să-ți facă față. Probabil, au fost mulți, atunci, care au simțit ce am simțit și eu : o uriașă recunoștință că există oameni ca tine care dovedeau că Inchiziția nu e, de fapt, atotputernică, unele adevăruri putând fi spuse, măcar, în șoaptă. Și, dintr-o dată, peste recunoștința noastră s-a prăbușit abjurarea ta, ca un val de frig, care a înghețat toate speranțele. Inchiziția își demonstra, cu o obrăznicie solemnă, puterea. Din această descurajare s-au născut reproșurile care ți se fac, Galilei.

— Vrei să spui că viața mea nu-mi mai aparține?

— Vreau să spun că așteptările noastre

te-au înălțat deasupra destinului tău. Am săvârșit un exces, fără îndoială. Dar acest exces ne-a ajutat să respirăm mai ușor aerul otrăvit de dogme și de frică. Te-am așezat pe un soclu, Galilei.

— Fără să fiu întrebat dacă țin să devin statuie.

— Ai dreptate. Eu îți explic, însă, ce s-a întâmplat. În clipa în care tu ai coborât de pe soclu pentru a îngenunchia în fața inchiizitorilor ne-am simțit cu toții, trădați.

— Am devenit detestabil.

— Ai devenit ca noi, Galilei. Temător, grijuliu cu viața ta, gata să spui ce ți se cere să spui. Chipul tău nu ne mai putea fi atrăgător, deoarece ne arăta tot ceea ce, în sinea noastră, detestăm în noi sau ne face să ne simțim rușinați.

— E trist ce-mi spui.

— Dar nu trebuie să observi doar egoismul din aceste sentimente. Oamenii au nevo-

ie de modele, doresc să obțină, măcar, prin alții ceea ce nu sunt în stare să obțină singuri. De aceea au trecut de la admirație la imputări. I-ai făcut să se simtă mai singuri, i-ai descurajat, arătându-le că le lipsește nu doar curajul, le lipsesc și modelele în care să poată crede. Când îți reproșează că ai abjurat, n-o fac cu gândul că ei ar fi refuzat să abjure. Altul e substratul acestor reproșuri. E amărăciunea că, de la Gior-dano Bruno, nu s-a mai găsit nimeni care să aibă îndrăzneala de a nu abjura. Știi prea bine, Galilei, vehemența vine, de multe ori, dintr-o iubire contrariată. Ajungi să nu-i mai dai „bună ziua“ cuiva pe care l-ai admirat și te-a dezamă-git. Trebuie să nu uiti că ai fost altfel decât noi și că de aici pleacă toate. Nu poți fi măsurat cu măsura comună.

— V-ați așteptat să dau mai mult decât sunt în stare să dau. Și ați uitat esențialul. Că viața e ultimul lucru pe care-l dai.

— De fapt, regretul celor care nu-ți iartă

abjurarea e că te-ai dovedit prea asemănător cu noi. Nu suntem niște eroi care n-au avut ocazia să-și demonstreze eroismul. Suntem niște biete ființe înfricoșate. Ne temem pentru viața noastră atât de tare încât n-am fi riscat să ajungem, ca tine, să simțim dogoarea rugului. Ne-am fi dat înapoi mult înainte. Dar, undeva în sinea noastră, am crezut tot timpul că există oameni puternici, și azi, care au un spirit de sacrificiu mai mare decât al nostru și un orgoliu care să nu se teamă de nimic. Inchiziția ne-a umilit prea mult prin frica pe care a generat-o. Aproape instinctiv, am avut nevoie să-i opunem un orgoliu sfidător, care să ne răzbune și să-i dea peste nas. Mult timp, tu ai jucat acest rol.

— De unealtă a voastră.

— De unealtă a disperărilor noastre, dacă vrei. Nu-ți imaginezi cum erau comentate polemicile tale cu iezuiții. Cu câtă satisfacție, cu câtă speranță. Te-am admirat și cum te-ai servit de Papa.

— S-a abținut să-mi sară în ajutor.

— Adevărul e că nici tu n-ai fost întrutotul corect cu el. L-ai jignit când i-ai pus cuvintele în gura unui personaj caraghios. Dar nimeni, dintre noi, nu te-a învinuit pentru asta. Dimpotrivă, ne-am amuzat văzând cum te joci cu focul. Ne-am simțit ocrotiți de inteligența ta. Și cu atât mai greu ne-a fost să te vedem, apoi, smerit, blestemându-ți ereziile. Ne-am simțit nu numai dezamăgiți, ci și mai vulnerabili, mai expuși pericolelor. După abjurarea ta, suntem mai dezarmați, Galilei. Asta nu ți se iartă. Că prin slăbiciunea ta, ne-ai arătat slăbiciunile noastre. În fapt, oamenii îți aduc un omagiu recunoscând că, fără tine, sunt mult mai slabi. Până când tu ai abjurat, am trăit cu convingerea că adevărul poate fi pus deasupra spaimelor noastre mici și meschine. Tu ne-ai luat această frumoasă amăgire.

— Vina mea, prin urmare, e că nu m-am sacrificat ca să întrețin o minciună. Chiar nu în-

teresează pe nimeni că aveam șaptezeci de ani când am abjurat?

— Ce importanță are vârsta în cele întâmplate?

— Uriașă. La șaptezeci de ani e foarte greu să mai fii trufaș. Nu-ți mai arde să sfidezi nimic, după ce înțelegi că unica sfidare pe care ai dori-o nu ți-o mai poți îngădui. Când vei ajunge la vârsta mea, vei pricepe că e mult mai ușor să fii erou la douăzeci de ani. Atunci, moartea poate fi privită cu impertinență. La șaptezeci de ani, așa ceva nu mai e posibil. Devii mai modest și în privința adevărului. Marile adevăruri, ca acela că pământul se învâртеște, trec pe planul al doilea. Te preocupă micile adevăruri. Că te dor oasele, că-ți tremură ușor mâna, că, uneori, ți se înceteșează privirea. Devii recunoscător pentru fiecare zi care îți mai e permisă. Numai la bătrânețe afli că o mare iubire e mai aproape de suferință decât de fericire.

— Eu am aflat asta fără să fiu bătrân, Galilei. La mine totul se trage dintr-o dragoste care a sfârșit rău.

— E vorba de o femeie?

— Da. Însă nu vreau să discutăm despre mine. Eu nu contez.

— Nici eu nu mai contez. Am devenit o amintire. Oamenii mai au nevoie de mine doar pentru a mă judeca. Dincolo de acest proces nu-i interesez. Vor spune mereu, ca tine, că fiecare are adevărul său în legătură cu care poate fi întrebat într-o zi. Iar eu nu le-aș putea răspunde decât ceea ce îți zic ție. Nu cred că trebuia să confirm, prin moartea mea, că Inchiziția e odioasă. O victimă mai puțin n-o face mai acceptabilă. Ea rămâne ce este chiar dacă eu mai privesc încă soarele și cerul.

— Recunoaște, cel puțin, că abjurarea ta putea stârni confuzie.

— Până și Dumnezeu era de aceeași parte cu ei. Îl invocau continuu. Pe rug aș fi fost

singur. Să mă simt vinovat și pentru asta? Acolo, se vorbea despre rug nu în general, teoretic, ci cu privire la mine.

— Constat, Galilei, că sinceritatea poate înainta, uneori, pe drumuri paralele care nu se întâlnesc nicăieri.

— Fiindcă nu există un singur adevăr. Fiecare are adevărul său.

— Tu vorbești mereu despre chiparoși, despre vară, despre lumină. Acesta e adevărul tău. Dar și cei care te judecă au adevărul lor. Le e greu să consimtă că nimic nu poate limita Inchiziția.

— Nu vrei să-mi spui și adevărul tău, dacă ai unul?

— Cumva, ți l-am sugerat.

— Uneori, am sentimentul că mă găsesc între două Inchiziții. Una care mi-a cerut să abjur, alta care-mi cere socoteală de ce am abjurat. Și, crede-mă, am obosit să mă izbesc peste tot de tribunale.

— De aceea fugi de lume.

— Inchiziția n-ar privi cu ochi buni nici faptul că discut cu tine. Dacă ar ști, mi-ar interzice să mai ies din casă. M-ar sili să recit, supravegheat, cei șapte psalmi și atât.

— Dar nu e un semn rău, pentru noi toți, că te simți mai bine printre chiparoși decât printre oameni?

— De când am ieșit pe poarta Inchiziției, nu fac decât să explic că n-am dorit să mor. Cei nemulțumiți că trăiesc sunt aproape la fel de neînduplecați ca inchizitorii care m-au amenințat cu moartea. Nu-i ușor să înduri asta.

— Nu mă pot stăpâni să-ți spun că te afli, încă, între clipa în care pădurarul s-a trezit îngrozit, cu viperele dormind lângă el și cea în care viperele vor coborî din pat, atrase de mirosul laptelui cald. În acest interval, te temi să accepți adevărul.

— Nu crezi că, la vârsta mea, am dreptul, în sfârșit, la un adevăr care să fie numai al

meu? Se pare că nu mai sunt la înălțimea exigențelor celorlalți. Vreau să încerc să mă împac, măcar, cu mine. Și nu-mi cereți să fiu inuman. Adică, să nu-mi pese că mai am puțin de trăit.

— Mă tem că tu nu cunoști, de fapt, consolarea, Galilei. În zadar vrei să pari că reușești să-ți explici totul.

XXXVI

— Ascultându-te, am același sentiment de neputință pe care l-am încercat când am vrut să le explic inchizitorilor ce înțeleg prin evlavie. Unul dintre ei s-a răstit, încruntându-se, cum am deschis gura: „Unde s-a mai pomenit să i te adresezi lui Dumnezeu cu aceleași cuvinte pe care le spui unei iubite ?“ Mi-am dat seama că era nu numai inutil, ci și primejdios să mai adaug ceva... Într-un fel, și reproșurile voastre îmi dau aceeași stare. Eu nu mai izbutesc să evit cuvântul „probabil“ care îmi vine din ce în ce mai des pe buze, deoarece sunt tot mai puține lucrurile de care sunt sigur. În schimb, voi n-aveți îndoieli. Ați decis: „Galilei nu trebuia să se teamă dacă vroia să-l respectăm“. Te miră că reproșurile mi se par o formă de zgomot

și că mă retrag aici, în dorința de a nu mai auzi decât vântul ? N-o fac din vanitate rănită, te rog să mă crezi. Poate, chiar nu mai am vanități. O fac dintr-o mare nevoie de liniște.

— Nu te îngrijorează această nevoie, Galilei?

— La început, m-a îngrijorat. Nu eram obișnuit să rămân singur. Dar când am auzit cam ce se sporovăiește pe seama mea, m-a cuprins o revoltă surdă. Am înțeles că nu mai interesa pe nimeni, de fapt, ce gândeam eu. Nu mai eram decât un „caz“. Și acela, închis, cu crucea pusă. „Galilei? A, da, cel care a abjurat..“ Am reacționat, atunci, cu un amestec de nedumerire și furie, socotind compasiunea o lipsă de modestie din partea celor care mă căinau. Mi-am zis: „Aș vrea să-i văd duși la Inchiziție, un singur ceas. După aceea nu m-ar mai învinui pe mine că am ratat minunatul prilej pe care l-am avut, de a lăsa în urma mea o cenușă venerabilă“ ... Cu timpul,

mi-am biruit iritarea și, la sfârșitul penitenței, când mi s-a dat voie să ies din casă, am încercat să mă explic. Din nefericire, fără nici un succes. Cei cu care vorbeam mă ascultau binevoitori, uitându-se cu coada ochiului să vadă dacă nu eram supravegheați, fără să se obosească, însă, o singură clipă, să se pună în pielea mea. Asta m-a descurajat foarte tare. Mi-a dat o lovitură chiar mai urâtă decât cea primită la Inchiziție, deoarece nu mă așteptasem la ea. În fața inchizitorilor, era firesc să mă simt singur. Flacăra lumânărilor sfârâia ca pielea arsă și toți, cu mantiile lor de purpură, cu jilțurile lor înalte, trufașe, pluteau, parcă, în singurătatea acelei încăperi ca într-un acvariu. Mă străduiam să nu se observe pe fața mea nici teama, nici rușinea, iar în clipa când am îngenunchiat, în capul meu s-a făcut gol. Dar la ce a urmat nu m-am așteptat. Dacă ai înțelege asta, ai înțelege de ce nu-mi vine să mai plec de aici. Când te vei întoarce la treburile tale, nu-mi va mai cere nimeni

explicații.

— Asta vrei?

— Da, să fiu lăsat în pace. După ce am descoperit că tot ce iubesc mă face disperat, ce rost are să mă tulbur și cu gândul că, în loc să fiu înțeles, sunt scuzat, în cel mai bun caz? Nimeni nu vrea să priceapă că am devenit atât de vulnerabil încât nu mai am tăria să mă lupt pentru principii. Mi-ar fi de ajuns niște cuvinte mai puțin uzate pentru ceea ce inima mea simte foarte limpede, dar, se pare, nu le găsesc... Mai bine să-ți povestesc alt vis.

XXXVII

— S-a apropiat fără o vorbă printre chiparoși, avea părul plin de soare și brațele încărcate de iarbă. Eu nu îndrăzneam să mai fac nici un pas și să zic ceva. Când s-a oprit lângă mine, mi-a spus cu tonul cel mai firesc, ca și cum ne-am fi despărțit cu o seară înainte: „Ai văzut cum s-au încărcat măslinii de rod ?“ În jurul nostru, pe pietrele calde, șopârlele dormeau la soare. „Visele lor – mi-a zis ea – sunt inundate de lumină, nu seamănă cu ale tale“. Am simțit nevoia să fiu duios. „Mi-ai lipsit.“ A întins spre mine o mână albă și moale, iar eu eram atât de emoționat, încât, fără să-mi dau seama că aș putea strica totul, am întrebat-o: „Pe unde ai rătăcit, de când nu te-am văzut ?“ Nu mi-a răspuns nimic, dar chiar din tăcerea ei

am înțeles că-mi ascundea ceva... Apoi a început să-mi istorisească o întâmplare veche. Cum i-a prezis lui Alexandru oracolul că va muri. Regele a scos atunci din lădița sa de aur *Iliada*, a cerut c liră și a poruncit să fie adus cineva care să-l învețe să cânte. Cei din preajmă l-au întrebat : la ce-i servea să învețe să cânte la liră înainte de a muri? Alexandru a zis : să cânt la liră înainte de a muri... În zadar am susținut că aceste vorbe i-au aparținut, de fapt, lui Socrate. Ana nici nu voia să audă. „L-am văzut cu ochii mei cum mângâia coardele lirei și, în timp ce el cânta, soarele a intrat în nori și marea s-a înroșit...” Ultimele ei cuvinte m-au aruncat într-un alt vis. Stăteam pe o stâncă arsă de soare, într-o insulă necunoscută, izolată de lume, undeva în mijlocul mării. La picioarele mele băteau valurile, iar prin apa sângerie și leneșă foiau rechinii. Dacă nu izbuteam să-mi imaginez paradisul, urma să fiu izgonit din insulă și dat pradă rechinilor. La început, toată povestea cu paradisul mi s-a părut un lucru co-

pilăresc de simplu. N-aveam decât să-mi închi-pui pomi cu crengile aplecate sub greutatea fructelor, iarbă moale și tandră, izvoare în care lumina se contopește cu umbra, în sfârșit, chiar și lui Dumnezeu puteam să-i găsec un chip convenabil. Dar cum să fie fericiți niște oameni care nu-și aminteau și nu sperau nimic? Oricât mă chinuiam, nu găseam nici un răspuns la această întrebare. Cineva mi-a șuierat atunci la ureche: „Acum știi că ești vinovat, nu-i așa, Galilei ?“... Și, din nou, am întâlnit-o pe Ana. Era în același loc unde o lăsasem, numai că soarele asfințise. I-am zis, aproape brutal: „N-ai înțeles că eu mă refer la rug cum te referi tu la Alexandru ?“ Măinile i-au tremurat ușor, scânteind albe. Și, fără să mai spună o vorbă, a dispărut când tocmai voiam să-i cer iertare.

XXXVIII

— Uneori, mi se întâmplă, închizând ochii, să cred că timpul se naște din comparații. Vântul foșnește prin chiparoși, undeva cade un fruct, se aude un strigăt, un tunet care anunță ploaia, după aceea un țipăt de pasăre... zgomote pe care le-am auzit de nenumărate ori, asemănătoare și totuși diferite. Căci acum le aud altfel. Ți-l poți imagina pe Oedip tânăr, bântuit de melancolie? Tânăr, trebuie să fie rege... Când eram copil, am stat la pândă, cu alți copii, urmărind cum fura un urs tânăr pui de mistreț. În clipa când auzea grohăitul scroafei, se cățara pe trunchiul unui copac înclinat, din apropiere, prinzându-se cu ghearele de bureții crescuți din scoarță. Cineva a avut ideea, într-o zi, să taie bureții, pe trei sferturi dedesubt. După aceea,

ne-am așezat iar la pândă, aștepând să-și reia ursul jocul. Isprava noastră a sfârșit în ceva bestial. Bureții s-au rupt sub labele ursului, acesta s-a prăbușit și scroafa și-a înfipt colții în burta lui, umplând iarba de sânge. Dar abia acum mă îngrozește scena. De altfel, uitasem de ea.

— Poate, compasiunea se învață.

— Nu sunt deloc sigur. Am trecut odată printr-o localitate unde doctorul fusese găsit spânzurat de un copac, în pădure. Era însurat cu o femeie pe care o ura. Căsătorie din interes, mi s-a spus. Când se îmbăta, îi tremurau mâinile, cădea în nesimțire și urina pe el. Asemenea oameni nu se sinucid, pretind unii. Ce-l împinsese totuși pe acel doctor să se spânzure? Poate îl uzaseră alcoolul și ura. Poate, altceva făcuse să se rupă o coardă în sufletul lui. Niciodată nu mi s-a părut mai tulbure misterul morții. M-a izbit, însă, că nimeni nu-l compătimea pe sinucigaș. Îl învinovăteau că n-a procedat ca un bun creștin, spânzurându-se, și n-au îngăduit să fie

înmormântat în cimitir. Nu-și puneau problema că, poate, omul acela nu mai suportase ceva și nu găsisese altă soluție.

— Pentru a trăi bine, îți trebuie un motiv sau o frânghie, zicea Diogene Cinicul. Tu ce părere ai ?

— Altădată, n-aș fi șovăit să spun: trebuie să păstrezi „motivul” și să arunci „frânghia”. Acum, sunt mai aproape de o vorbă a lui Seneca : „Socot laș pe acela care moare pentru a nu suferi și prost pe acela care trăiește pentru a suferi”. Am trecut, chiar, printr-un moment de criză. Tocmai îmi isprăvisem penitența și ieșisem să mă plimb. Eram amețit de lumina de pe străzi. Jinduisem după ea îndelung, uitându-mă la amiază, din spatele draperiilor, la ciotul unui pin uscat pe care-l năpădeau urzicile. Văzând că trecătorii se fereau de mine, am avut o presimțire rea. Se uitau în altă parte când treceam pe lângă ei. Am răsuflat ușurat, de aceea, în clipa în care am zărit un fost

discipol. M-am îndreptat, bucuros, spre el, să-l îmbrăţişez. Numai că, spre uluirea mea, el s-a grăbit să traverseze strada. Am tras o înjurătură şi m-am întors acasă scârbit. Mi se îmbulzeau prin cap numai gânduri care-mi sfârtecau creierul. Făcusem penitenţă, recitând, conştiincios, cei şapte psalmi obligatorii, sub ochii reci ai unei supraveghetoare, dar să fac penitenţă şi după aceea, pentru că oamenii erau laşi, mi se părea prea mult. În acele momente de furie, eram în stare de un gest care să cadă ca o palmă peste obrajii contemporanilor mei. Pe urmă, am preferat să mă încarc cu otravă şi să trec prin tristeţi crâncene, când îmi venea să le cer iertare iezuiţilor de care-mi bătusem joc.

— Îi condamni pe cei care se sinucid?

— Nu. Nu-i condamn şi nu-i aprob. Pur şi simplu, nu-i înţeleg. Tot ce pot să spun e că, probabil, şi instinctul vital se uzează. Dar, dacă vrei să studiezi problema sinuciderii, nu eu sunt cel mai nimerit profesor. Eu am avut posibilita-

tea s-o fac, într-un mod eroic, refuzând să abjur.
Și nu m-am folosit de ea.

— Totuși, această fugă de lume seamănă cu o sinucidere.

— Oamenii nu mai au ce să-mi ofere.
Dar gândul morții a rămas un fel de zid rece, de care nu pot să mă apropii fără să mă dau înapoi speriat.

XXXIX

— Galilei, dacă ți-aș spune că ai procedat ca un înțelept, m-ai crede?

— Nu. Și nici nu te sfătuiesc s-o faci. Dimpotrivă, azi vreau să aflu tot ce se zice rău despre mine. Am dormit bine, n-am avut nici un coșmar, sunt ușor și limpede. Nu m-am simțit demult atât de liniștit. Parcă sunt ca după o furtună. Mă crezi?

— Nu.

— Și totuși, e adevărat. Spune-mi, cuvântul „lașitate“ s-a rostit?

— Bineînțeles.

— Mă așteptam.

— Nu e cazul să te întuneci, Galilei.

— Dar cine ți-a spus că mă întunec?

Sunt mai departe liniștit. Te ascult.

— Eu am trăit lașitatea în forme mai rele decât tine.

— Chiar așa?

— Chiar așa.

— Un tribunal al Inchiziției nu se compară cu nimic. Dacă n-ai fost acolo, nu știi ce e dezgustul.

— Ba știu.

— Tăcerea grea, ca o draperie îmbibată de umezeală și tu care trebuie să dai un răspuns. Ce vei zice? „Eu, Galileo Galilei, în al șaptezecilea an al vieții mele...” Până aici e ușor. Dar greul abia urmează. Primele vorbe pe care le vei rosti îți pot fi fatale... O asemenea experiență nu poate fi imaginată. Toți cei care mă învinuiesc de „lașitate” vorbesc în necunoștință de cauză, crede-mă.

— În privința asta te cred. Știu că nu exagerezi.

— De unde știi?

— Știu, Galilei... De la Julia.

— Cine e Julia?

— O femeie pe care am iubit-o mult... Mi-a frecat brațul stâng cu suc din frunze de rozmarin și a zis, cu glas grav, pe latinește: *bestarberte corruptit viscera ejus mulieris*. „Ce-i asta?” am întrebat-o. Julia a izbucnit în râs. „Acum nu mai ai scăpare. Te-am vrăjit. O să plângi din cauza mea.” Și a avut dreptate... O femeie ca Julia nu se sinucide dintr-un fleac.

— Poate că ar trebui să te ascult eu azi...

— Nu, Galilei. Sunt lucruri despre care n-aș vrea să vorbesc.

— În schimb, îmi scormonești mie sufletul.

— Ai vrut să afli ce zice lumea despre tine. Ai simțit nevoia să te justifici. Și, din câte îmi dau seama, n-ai terminat. Încă nu mi-ai spus că i-ai păcălit, de fapt, pe inchiזורi. Că ai abjurat prefăcându-te, ca să scapi, fără să crezi o ioră din retractarea ta, cu toate că ai rostit-o cu

mâinile lipite de Evanghelii.

— Părerile mele erau bine cunoscute. Nu era nici un risc să-și închipuie cineva că mă îndoiam cu adevărat de ceea ce susținusem până atunci. O abjurare formală era soluția cea mai inteligentă în situația în care mă aflam. Sfântul Oficiu apucase să decidă că teoriile mele erau erezii și să anunțe public asta printr-un edict. Nu mai putea da înapoi fără să se compromită.

— Singura ieșire era să te compromită pe tine.

— Acceptând ceva impus, sub amenințare, se vedea și mai bine că ideile mele erau foarte periculoase pentru Inchiziție. Ei recunoșteau, indirect, că se temeau de ce gândeam eu. Și nu avea rost să mă încăpățânez. I-am lăsat să creadă că polemica s-a încheiat în favoarea lor. Dar devenea, astfel, extrem de limpede că nu mai dispuneau de nici un argument. Tot ce mai puteau face era să mă amenințe cu rugul.

Confruntarea intra pe alt teren. Eram singur contra unui tăvălug, care strivește orice împotrivire.

— Și ai fost convins că era înțelept să fii prudent.

— În Euripide am citit ceva asemănător.

— Eu aș putea să-ți reproduc ceva din Machiavelli: „Prudenții știu totdeauna să-și facă un merit din actele la care viața i-a constrâns“.

— Eu nu mă laud.

— Ești prea inteligent ca să mergi atât de departe, Galilei. Și, o dată mai mult, nu despre faptul că ți-ai salvat viața abjurând de formă, cum zici tu, e vorba. Eu aș fi făcut același lucru.

— Atunci, de ce mai discutăm? Fiindcă aici e cheia problemei. Cine pretinde că nu trebuia să abjur îmi reproșează, implicit, că sunt viu, că trăiesc. Nu se putea să nu retractez și să rămân în viață. Trebuia să aleg. La drept vorbind, pălăvrăgeala pe seama „lașității“ mele

e o nesfârșită ipocrizie. Nimeni n-are bunul simț să declare, răspicat, că era mai înțelept să mor. Toți se reped să spună doar că era mai frumos din partea mea să nu abjur. De parcă era posibil să zic „nu“ și să plec. Nu crezi că, dacă prin curaj se înțelege puterea de a disprețui viața, curajul e ceva contra naturii? Și-mi poate explica, oare, cineva de ce e nedemn să sperii, să ții să trăiești? Ți-am mai spus, eroismul meu, dacă am unul, e să mă uit la acest cer albastru fără să sufăr prea mult că mâine, poimâine, n-o să-l mai văd. Când urc din vale, unde aerul e umed și rece, aici pe coline, mă toropește plăcut căldura. Și nu mă satur să umblu prin iarba îngălbenită de soare. Trebuie să mă rușinez de asta? Nu mi se pare că-mi poate spune cineva de la obraz așa ceva. Iar dacă ar face-o, aş avea și eu dreptul la dispreț. De ce, în timp ce pe seama mea se clevetesc vrute și nevrute, nimeni nu mai pomenește numele inchizitorilor care m-au silit să abjur? Nimeni nu-i arată cu degetul

pe cei care erau pregătiți, în caz că nu abjuram, să ducă lemne în piață, să aprindă rugul, să cânte, ca să-mi acopere urletele. Nici pe cei care așteptau în pivnițele Inchiziției cu instrumentele de tortură la îndemână. Sediul Inchiziției e plin de inocenți ! Ei își făceau doar datoria, nu-i așa? Asta era meseria lor. Își câștigau o pâine, aveau o treabă de îndeplinit, executau niște ordine. Doar eu eram de vină că-i obligam să mă rârască pe coridoare și, eventual, să măture cenușa din piață. Cine mă pusese să susțin un adevăr care nu convenea Inchiziției? Dacă-mi îngăduisem una ca asta, nu era normal să suport consecințele? Și, pe urmă, nu erau inocenți cei care ar fi venit să asiste la spectacol, dacă aș fi fost ars pe rug? S-ar fi înghesuit, unii din curiozitate, alții din plăcere și, poate, unii din milă, să vadă cum sfârșește un nefericit de eretic. După care s-ar fi dus acasă, pentru a le povesti celor care nu fuseseră în piață cum a fost. Cu toții grăbindu-se să considere că merse-

sem prea departe, îmi susținusem prea zgomoșos ideile, provocând Inchiziția să nu poată ignora erezia, pentru ca, astfel, să nu fie nevoiți să se rușineze de cumințenia lor. Mă purtasem prea sfidător. Drept care, cu părere de rău, se vedeau obligați să admită că găsisem, în definitiv, ceea ce căutasem cu tot dinadinsul.. Toți sunt inocenți , firește ! Unicul vinovat sunt eu. Orice vierme se poate arăta demn și curajos, acum, hulindu-mă și compătimindu-mă, zicând: Bietul Galilei s-a temut...

— Ziceai că ești liniștit azi, cu sufletul spălat de înverșunări.

— Sunt liniștit. Dar nu ți se pare că o societate care trăiește așa nu are dreptul să ceară nimănui să moară? De fapt, răul cel mai mare pe care mi l-a pricinuit Inchiziția nu e nici frica pe care am trăit-o acolo, nici umilința la care m-a supus. Răul cel mai mare a venit după aceea... Inchiziția mi-a smuls un vâl de pe ochi. M-a făcut să văd câtă mizerie sufletească există.

— Lumea te judecă superficial, Galilei. Și trebuie să recunosc că, o vreme, și eu am simplificat.

— După părerea unora am scăpat cam ușor... cu toate că am dat un prost exemplu... Adică, nu am dreptul să iubesc pentru mine și să fiu disperat pentru mine? În tot ce fac trebuie să mă preocupe ce vor zice alții, ce impresie le produc?

— Nu, Galilei. Aș vrea, totuși, să-ți atrag atenția că, măcar în sinea noastră, trebuie să punem între Inchiziție și noi un adevăr limpede.

— Și care ar fi acest adevăr?

— Tot ce spui în legătură cu viața e corect. Numai că, din acest fapt, perfect normal, că omul ține la viața lui, Inchiziția trage o concluzie abjectă. Ea a înțeles că nu trebuie decât să amenințe cu moartea ca să-și impună dogmele. Astfel, orice abjurare devine, fără voia celui care a abjurat, o invitație la practicarea terorii ca metodă de convingere. Abjurarea ta,

Galilei, a fost una din cele mai mari izbânzi ale Inchiziției.

— Dar asta nu e vina celor care se văd constrânși să abjure. Ei se prezintă într-o situație în care sunt nevoiți să fie egoiști. Dacă nu-și apară viața, o pierd. Răul trebuie căutat nu în „lașitatea” celor siliți să abjure...

— Firește. Îngăduie-mi, totuși, să duc până la capăt ce începusem să spun. Ce-ți zic acum n-am auzit de la alții. Sunt gânduri pe care le-am măcinat în cap după sinuciderea Juliei, în nopțile în care nu s-a lipit somnul de mine... Am înțeles atunci că Inchiziția are tot interesul să nu se bazeze doar pe instrumentele de tortură. Dacă ar schingiui permanent, puterea ei ar fi slabă. De aceea are nevoie ca noi să participăm la puterea ei prin teama care ne face să-i preluăm ideile. În felul acesta, Inchiziția nu mai reprezintă o simplă poliție, izolată de cei pe care-i înfricoșează. Ea ajunge să reprezinte un mod de a gândi. Care nu mai e doar oficial, în

clipa în care noi ne grăbim să ni-l însușim de formă, ca să ne cruțăm de riscuri.. Mai exact, Galilei, cu un instinct diabolic, Inchiziția a priceput că, pentru a-ți mutila sufletul, nu e totdeauna obligatoriu să-ți smulgă unghiile. E de ajuns să te faci să-ți fie frică să spui altceva decât e îngăduit. Mai târziu, vei spune de bunăvoie ceea ce ei îți place să audă. Vei fi încredințat că n-ai încotro. Trebuie să ai o slujbă, să publici cărți, să cercetezi stelele. Ce rost are să te expui? Riști rugul, în vreme ce toți ceilalți, mai înțelepți decât tine, se vor mărgini, cel mult, să te căineze în șoaptă. Și, cu cât ipocrizia e mai firească, dictată de convingerea că nu există altă soluție, cu atât Inchiziția e mai puternică. De fapt, idealul ei e să proclame, mărinimoasă, încetarea terorii fizice, să renunțe la instrumentele de tortură, să se laude că a golit temnițele și să domnească numai prin zelul nostru de a ne dovedi înțelepți. Spre asta tinde. Să mute instrumentele de tortură din pivnițe în

sufletele noastre. Atunci, opera ei va fi, cu adevărat, împlinită. Va înceta să fie odioasă, lăsându-ne să ne supraveghem singuri.

— Văd că ne învârtim în cerc. Ajungem mereu la același punct.

— Sau la același rău, Galilei. În timp ce noi discutăm aici între chiparoși, se ridică, poate, alte ruguri.

— Dacă lumea e strâmb alcătuită, de ce nu m-aș mulțumi să fiu egoist, să-mi pese numai de bătrânețea mea?

— Pentru că simți nevoia să-mi povestești coșmarurile tale. Crezi că nu mi-am dat seama?

XI

— Nici măcar zeii nu mai pot schimba ce a fost trăit. Ai spus-o tu însuți, Galilei. Să rămânem, aşadar, la semnificații. Toate inchizițiile s-au bazat pe puterea noastră de a ne consola după orice ni se întâmplă.

— E în firea noastră...

— Se pare că avem o extraordinară capacitate de a găsi consolări. După moartea Juliei, am fost convins că nu-i voi supraviețui, atât eram de distrus. Apoi, am găsit tot soiul de pretexte ca să-i supraviețuiesc. Mi-am zis, întâi, că trebuie să aflu cum a murit. Apoi, că trebuie să răzbun și să ispășesc, cumva, moartea ei. Și uite că acum sunt în stare chiar să discut despre moartea Juliei... Degeaba râdem de Nero.

— Nu văd legătura.

— Când a murit Popeea, Nero a ieșit în drum îndurerat și, rătăcind, a întâlnit un tânăr al cărui obraz semăna în mod straniu cu al soției sale defuncte. L-a adus la palat, a pus să fie castrat și s-a însurat cu el. Oamenii care pot înlocui atât de ușor un adevăr cu altul sunt ori nebuni ori aproape zei... Dar și ceilalți ne străduim...

— Nu putem fi, totuși, atât de cinici ca acea contesă Sforza care, în vreme ce rebelii asediau cetatea și amenințau să-i ucidă pe cei trei fii ai ei, luați prizonieri, s-a urcat pe ziduri și le-a arătat rebelilor pântecul, strigând: „Am cu ce face alții“...

— Nu cunoșteam întâmplarea.

— Era povestită prin taverne cu ani în urmă.

— Galilei, chiar nu vrei să te întorci la bucuriile care fac plăcută viața?

— Nu cred că mai pot. Lumea e plină de surprize urâte.

— Erai un om vesel. Un răsfătat.

— Mă întreb uneori, ce anume m-a făcut să văd lumea într-un chip diferit. Spectrul rugului? Sau ce am aflat după?

— Poate și bătrânețea. Mi-ai atras atenția că abjurarea s-a petrecut la șaptezeci de ani.

— Pe lângă multe slăbiciuni pe care le aduce, bătrânețea ne pricopsește cu „darul“ de a vedea mai bine unele lucruri pe care, înainte, nu prea le observam, din fericire. După ce am studiat cerul atâția ani, calculând deplasarea astrelor, am descoperit abia acum că, în vreme ce, la amiază, cerul e spălăcit, tânăr și nepăsător, spre seară el îmbătrânește... Altădată, când mi se făcea frig, era de ajuns să întind mâinile spre foc. Sângele cald îmi dădea, repede, o stare bună, fericită. Acum, totul e altfel. Uneori, până și lumina care mi-e atât de dragă e ca o făgăduială de care îmi amintesc. Mai ales la amiază, când chiparoșii pâlپăie întunecați. Poate că mi-a fost hărăzit ca, după o viață care m-a răsفătat, să ră-

mân atât de singur încât să nu mai împart această singurătate cu nimeni.

— Vezi de ce zic că, fără voia ta, totul capătă la tine un sens care te depășește? Acum, asta nu mai depinde de tine, Galilei.

— În schimb, în adâncul meu toate se tulbură... Chiar voiam să-ți spun că am urmărit-o pe Ana, intrigat de disparițiile ei bruște. Am ajuns pe platoul unde am mai fost, apoi ne-am apropiat de deșert și de mare, iar acolo, într-o vale îngustă și ferită, s-a oprit. Era o mică oază în mijlocul căreia se afla un mormânt. Un mormânt acoperit de ierburi și flori ce răspândeau un miros pătrunzător. Lumină multă și o singurătate pe care n-o tulburau decât păsările când se speriau de atâta liniște... Niște eucalipti bătrâni, toropiți de soare, își azvârleau umbra pe o parte a mormântului. Într-o stâncă înecată de ierburi era cioplit un chip tânăr, mândru, cu părul fremătând... L-am recunoscut. Așadar, în această oază se găsea mormântul lui Alexan-

dru... Florile galbene, sălbăticate, erau năpădite de viespi. În apropiere, se afla o colibă de paie, înnegrită parcă de ploi.. Atunci i-am văzut pentru prima oară ochii. Niște ochi prea mari pentru figura ei și arzători, umezi, strălucind, pentru ca dintr-o dată să devină triști, aproape dureroși. După aceea am observat că buzele i se mișcau ușor. Am auzit un murmur, fără să înțeleg, însă, ce spune. M-am apropiat. Mi-am dat seama că Ana recita versuri din *Iliada* ... Brusc, am simțit că mă dor ochii din pricina soarelui, că nu mai văd nimic. Lumina a devenit neagră.

XLI

— Ai mai visat ceva?

— Eram legat pe un rug și, cum se ridica o flacăra, se pomea, din senin, o ploaie vijelioasă care, într-o clipă, stingea focul. Inchizitorii erau furioși, au adus oameni cu torțe care uscau rugul și-l reaprindeau. Ploaia, însă, îl stingea iar. Au început să putrezească arborii și grânele de atâta apă, drumurile erau acoperite cu bălți, păsările zburau înnebunite și, în jurul rugului, se strâneau oameni supărați. Așteptau să se termine totul, să-și poată strânge grâul care putrezea pe câmp, lăsându-i flămânzi. „Galilei, mi-a strigat unul, vrei să murim toți în locul tău?“ „Și ce să fac?“ am întrebat, căci nu-mi legaseră limba. „Să te rogi să nu mai plouă, să ardă rugul și să se termine odată.“ „De ce nu

renunță inchișitorii?” am întrebat eu, iritat de atâta grabă. „Ei spun că misiunea lor e să omoare, a ta să mori și a grâului să dea pâine, iar tu, prin încăpățânarea ta, strici ordinea lucrurilor.” „Rugul nu e în ordinea lucrurilor. Și nu mă rog să mor.” „Arunci blestemă, Galilei. Poate totuși se întâmplă ceva.” Și se uitau la mine fără să mai zică nimic, aștepând să mor.

— Ai coșmaruri din ce în ce mai stranii. Faci singur treaba Inchișitiiei, Galilei.

— Nimeni nu mă acceptă altfel decât amenințat de un rug.

— Cu excepția Anei, desigur.

XLII

— Am urmat-o din nou în oaza de lângă mare. Și am ascultat-o, iar, recitând din *Iliada*. La un moment dat, m-a observat și s-a apropiat de mine. Mă așteptam să fie mânioasă, să-mi reproșeze că o spionam. În loc de asta, m-a întrebat cu glasul ei răgușit și blând: „Ești trist?” Și mi-a mângâiat mâinile. „Nu sunt“, i-am răspuns, scuzându-mă parcă pentru faptul că o contraziceam. „Și totuși pari abătut“, a insistat ea. „Sunt numai obosit..“ Acum îi vedeam ochii. Erau aceiași ochi extraordinari, plini de soare și dureroși. Abia îi suportam privirea. S-a uitat spre cer, zicând: „Vezi cât de bătrân e cerul acesta? Bătrân ca și mine...” După câteva clipe a adăugat: „Păsările deșertului au țipat atunci, iar caii sforăiau și aruncau nisipul cu copitele...” Nu

era nevoie s-o întreb despre ce vorbea. „L-ai iubit?” „L-am iubit, a încuviințat ea. L-am iubit cum nu l-a iubit nici o femeie. Și, în vreme ce alte femei îl plângeau, eu stăteam împietrită, auzeam nisipul foșnind, vântul răscolind valurile... Așa au trecut nopți și zile. Toți au plecat, după ce l-au îngropat și au recitat fragmente din *Iliada*, iar căpeteniile sale cele mai apropiate au înconjurat mormântul strigând numele lui și al lui Ahile... M-am uitat cum caii ridicau în zare un nor de praf îndepărtându-se și am rămas singură cu deșertul și marea... Aș fi vrut să plâng și eu ca una dintre acele femei care și-au șters ochii și, cu ei încă uzi, au încercat să zâmbească... Dar am rămas la fel și după ce păsările, care s-au rotit multă vreme, s-au dus... Într-o noapte, m-am gândit că trebuie să plec, în sfârșit...” „Care e numele tău, de fapt?” am zis. S-a uitat lung la coliba de paie înnegrite. „Ce importanță mai are? De atunci m-am schimbat.” Sta cu fața în soare și ochii îi erau insuportabil de lumi-

noși. Am întrebat-o: „De aceea mi-ai spus odată că avem o cicatrice comună?” M-a luat de mână și am mers până în mijlocul unei păduri de sicomori unde ardea un foc. În jurul lui plutea un parfum sălbatic pe care nu-l mai întâlnisem niciodată. Mi-a răspuns abia atunci: „Nu e ușor începutul unei înțelepciuni.”

XLIII

— Parcă ai trăit adevărate toate astea.

— Le-am trăit, într-adevăr. Am văzut și niște șerpi dormind pe stânci calde și am vrut să le strivesc capetele cu o piatră. Un necunoscut m-a oprit: „Mai bine pune-i să abjure, Galilei“. Am crezut că-și bătea joc de mine. „Cum adică, să abjure?“ „Adică să-și contrazică menirea.“ „Dar de ce să mai pierd vremea? am replicat eu. Mai bine îi omor“. „E mai important, Galilei, a adăugat pe același ton străinul. E mai important să-i faci să-și contrazică menirea. Morți, ei tot ți-ar mai inspira teamă. Însă, dacă vor abjura, capetele lor nu-ți vor mai provoca decât repulsie. Îi vei putea înlătura cu piciorul, ca pe niște plante care te încurcă“. După ce străinul a dispărut, am rămas la umbra unor chiparoși,

sfărâmând între degete frunze galbene aduse de vânt, și reflectând la vorbele auzite mai devreme... De ce taci?

— Te ascult, Galilei. Încerc să ghicesc ce e în sufletul tău.

— Cred că nu mai am destulă încredere în mine.

— În tine sau în dreptatea ta?

— Ca să am încredere în mine, trebuie să am încredere în dreptatea mea... Bat câmpii, nu-i așa? Nu-ți mai zic nimic despre inchiizitorul care și-a ridicat gluga și am văzut, atunci, că avea un chip de maimuță, cu un zâmbet nerușinat... Bine, cel puțin, că nu mă socoți un maniac.

— Nu, Galilei. Văd în tine doar ceea ce ești.

— Adică?

— O problemă pe care oamenii o vor dezbate mereu. Ca moartea lui Socrate.

— Într-o noapte, voi ciopli, poate, până

la capăt stânca.

— Nu mi-ai vorbit până acum de ea.

— Cineva mi-a spus: „Galilei, acesta e destinul. Dacă ai curaj, trebuie să cioplești această stâncă până vei găsi înlăuntrul ei ceea ce cauți“. Și m-am pornit să cioplesc stânca aceea cu un entuziasm plin de nerăbdare. La una din lovituri, am auzit un țipăt. Apoi, un plâns și, imediat după aceea, un hohot grosolan de râs. Am rămas pe gânduri. „De ce te-ai oprit, Galilei?“ „Este cineva în piatră. L-am auzit țipând, plângând și apoi râzând.“ „Nu ți-am spus că acesta este chiar destinul, Galilei? Nu e o piatră obișnuită.“ „Și ce trebuie să fac?“ am întrebat. „Continuă, dacă vrei să afli ce cauți.“ Am mai cioplit un timp și iar am auzit un țipăt, urmat de un plâns și de un hohot de râs. Atunci am aruncat dalta. „Nu pot să lovesc în ceva viu.“ „Faci cum dorești, Galilei, dar în piatră nu e un animal, ci destinul. El țipă, plânge și râde fără să-l doară și fără să-l bucure

ceva. Dacă nu ești în stare acum, te vei întoarce în altă noapte"... Mă întreb ce-aș fi găsit în mijlocul stâncii. Poate că nu voi afla niciodată.

— Ai cunoscut dragostea, Galilei. Nu ți-e de ajuns?

— Da, desigur, am cunoscut dragostea...

— Și ai cunoscut adevărul. Chiar dacă l-ai abjurat.

— Dimineata, când mă trezesc, mi-e teamă că nu voi găsi la locurile lor lucrurile pe care le-am părăsit seara. Pe urmă, le recunosc. Și mă liniștesc.

— În viață e nevoie să răspunzi cu „da“ sau „nu“.

— Ea ne cere, mai ales, să spunem da"... Vreau să spun „da“, cu orice preț..

XLIV

— În vreme ce dormeam, ieri-noapte a nins în munți. Dimineata, poate ai văzut și tu, când s-au ridicat norii, crestele erau albite de zăpadă. De mulți ani nu s-a mai întâmplat așa ceva vara. Apoi, soarele a topit zăpada și totul a revenit la normal.

— Cred că, în curând, nu vom mai putea rătăci pe aici, Galilei.

— O să regreti liniștea acestor chiparoși.

— Tot ce se poate.

— Oamenii sunt mai puțin convingători. Spune-mi, ai fost vreodată în munți când se face ziuă?

— Am fost. De ce mă întrebi?

— Când întunericul se ridică de pe stânci, caprele ies în vârful muntelui cu boturile

umede, lucind de soare, și se îndreaptă spre un lac unde beau apă. De câte ori m-am nimerit prin apropiere, în asemenea clipe, mi-a fost teamă să fac vreo mișcare, pentru a nu risipi vraja. Niciodată n-am văzut o apă mai limpede ca acolo... Dar altceva voiam, de fapt, să spun. Știi, probabil, că Deinocrates, arhitectul lui Alexandru, dorea să-l roage pe macedonean să-i permită să construiască o uriașă formă de om răsturnat, ținând într-o mână un oraș, iar în cealaltă o fântână.

— Cu atâta apă câtă să-i sature pe toți însetații.

— Exact. Orașul n-a fost construit niciodată. Fântâna, însă, am văzut-o când am fost în deșert, pe urmele Anei. Apa scânteia în soare. Am vrut să mă aplec să beau, dar am auzit un râs răutăcios. Mi s-a făcut frică, atunci, că apa era otrăvită și m-am tras înapoi, hotărât să rabd, oricât m-ar chinui setea. Am luat frunze și le-am mestecat, am

smuls plante și le-am supt sucul, dar, pe măsură ce trecea timpul, rezistența mea slăbea. Și iar am auzit un râs batjocoritor. M-am pomenit căzut cu fața în apa fântânii, bând cu lăcomie, deși eram sigur că voi muri după ce îmi voi fi potolit setea... Și acum, gata. Vorbește-mi de Julia. Era frumoasă?

XLV

— Nu știu dacă era frumoasă.. Ceea ce știu e că am iubit-o. Asta îmi era de ajuns... Oricum, avea un farmec aparte și o veselie naturală, în momentele bune, care o prindea de minune. Era mereu proaspătă, surprinzătoare și cu o mare poftă de viață, încât nu te plictiseai niciodată în preajma ei. Îi plăcea să se îmbrace frumos și, de câte ori își cumpăra ceva nou, se învârtea într-un picior prin casă, întrebându-mă, de zeci de ori, cu o curiozitate foarte feminină: „Cum ți se pare?“ Când i-am descoperit o cicatrice pe piept, s-a întristat dintr-o dată: „Nu-i așa că-i urâtă? N-aș fi vrut s-o vezi.“ Am asigurat-o că nu era urâtă deloc, dar nu m-a crezut. Și încerca mereu să și-o ascundă... Poate fiindcă, în sinea ei, era prea serioasă și se temea

că prea multă seriozitate scade din farmecul unei femei, se străduia să lase impresia că nu lua nimic cu gravitate, că-i plăcea să se joace cu orice, mai ales cu sentimentele. Unul din primele lucruri pe care mi le-a spus a fost că în fiecare toamnă făcea o „comă sentimentală“. Îi plăcea grozav expresia asta, „comă sentimentală“, pe care o rostea cu un amestec de ironie și mulțumire. Mi-a atras atenția că nu trebuia să mă leg prea tare de ea, deoarece puteam să regret mai târziu. „În toamna următoare – mi-a explicat ea cu un ton care m-a descumpănit – s-ar putea să mă îndrăgostesc de altul și să te părăsesc“. Văzând că m-am înnegurat, m-a luat în brațe: „M-ai crezut? Am glumit.“ „Să nu mai faci glume proaste“, i-am zis, destul de acru. „Bine, îți promit“, a căzut ea de acord. Dar nu s-a putut abține multă vreme. Din când în când, îmi amintea, ironic, că puteam să stau liniștit numai până în toamna următoare... Locuia undeva pe la marginea orașului, într-un cartier cu multe

magazine mici în care se vindeau fructe, iar camera ei mirosea ca o livadă. Peste tot, în coșuri, în vase, se găseau fructe. „Îmi plac fructele mai mult decât florile“, m-a lămurit ea. Într-o zi, mi s-a plâns că slăbea fără motiv. Observasem și eu că, de la o vreme, era trasă la față și palidă, ceea ce dădea ochiilor ei negri o gravitate aparte. „Știi, ai căpătat o privire mistică“, i-am zis, jumătate în glumă, jumătate în serios. Am mers, împreună, pe la câțiva doctori, dar nici unul nu i-a putut spune din ce pricină slăbea. Cum o vedeam îngrijorată, înfricoșată chiar, am încercat s-o încurajez. M-a ascultat, fără să se lase convinsă, până într-o zi când, brusc, n-a mai vrut să discute subiectul. Mi-a zis, râzând forțat, că marile boli sunt un dar al cerului, de care nu toți au parte. După care s-a pomit să-mi dezvolte o teorie personală. Cum că există boli mărunte, care nu-ți dau nici un orizont, te împing doar să te agăți de leacuri și să te văicărești continuu. Altceva sunt „bolile adevărate“! Ele te fac fericit

de câte ori poți să spui „azi îmi e mai bine“. Câtă spaimă și câtă mândrie erau în vorbele ei, nu voi ști niciodată. La sfârșit, mi-a comunicat cu o hotărâre care nu mai admitea împotrivire, că nu va mai consulta nici un medic. Se va trata singură, de va fi cazul. I-am zis că doream să ne căsătorim. Nici n-a vrut să audă. „Cum să mă mărit bolnavă?“ a protestat ea. Mai întâi să mă văd sănătoasă. Nu vreau ca bărbatul meu să fie infirmierul meu.“ Și, ca să încheie discuția, a adăugat, cu o veselie care-mi zgâria nervii: „Trebuie să mai treacă, apoi, vreo două toamne, ca să-mi pot pune la încercare fidelitatea, băiete. Ar fi o mare greșeală să mă mărit cu tine acum și, pe urmă, să-mi scoți ochii că zac în pat ori, în toamna viitoare, să fac vreo comă sentimentală din pricina căreia să te părăsesc. Mai bine să așteptăm.“ Ca să n-o silesc să se prefacă mai departe, n-am insistat. Când Julia își puneă ceva în cap, era cu neputință să-i schimbi hotărârea. De altfel, în zadar am încercat s-o

convîng să mergem la alți doctori. Zicea că nu mai avea încredere în nimeni și că nu vroia să devină sclava unei boli. Am vrut s-o trag de limbă, să-mi dau seama dacă îmi ascundea ceva, dar n-a fost chip. „Mă simt mai bine“, a pretins ea, lămurindu-mă doar că femeile sunt mai tari în fața bolilor decât bărbații. Ceva mai târziu a făcut o pasiune pentru magie și, crezând c-o interesează, i-am dus într-o zi niște „cărți blestimate“. Nu știa ce lucram și, ca să nu-i stârnesc vreo bănuială, am mințit-o că le cumpărasem de la un anticar. „Au curajul să țină asemenea cărți în anticariat și să le vândă?“ s-a mirat ea. Am născocit o poveste. Că-l cunoșteam pe anticar și că le scosese dintr-un dulap ascuns. „Ai dat banii degeaba pe ele, a zis ea. Nu mă interesează.“ Și le-a dat deoparte, fără să le răsfoiască măcar... De aici încolo, nu mai e nimic frumos...

— Mi-ai stârnit curiozitatea. Ce-mi ascunzi ?

— Nimic, vei vedea. Acum să ne întoar-

cem la tine, Galilei. Nu mi-ai spus niciodată ce părere ai despre Giordano Bruno.

— Lumea mă compară mereu cu el, nu-i așa ?

— Da. E firesc.

— Și în defavoarea mea, fără îndoială.

— E adevărat.

XLVI

— Aveam treizeci și șase de ani când l-au ars pe rug, la Roma. Și m-am îngrozit. De la Socrate n-a mai fost omorât un filosof cu atâta brutalitate. Arderea lui Giordano Bruno a dovedit că Inchiziția e în stare de orice... Când m-am dus, apoi, la Roma și am trecut prin piața unde fusese înălțat rugul, mi l-am închipuit cuprins de flăcări, încercând să blesteme cu limba legată.. numai în biserica Sant' Onofrio de pe Gianicul, unde m-am dus să văd mormântul lui Torquato Tasso, am mai simțit un asemenea frig.

— Te obsedează, observ, toți cei care au avut de-a face cu Inchiziția.

— Dar Torquato Tasso n-a fost hărțuit de Inchiziție. S-a hărțuit singur, din pricina bolii

care i-a tulburat din ce în ce mai mult viața.

— L-ai întâlnit vreodată? Eu i-am iubit poemele.

— Nu l-am întâlnit. Am auzit, însă, multe despre el. Se pare că suferea de mania persecuției. Vedea numai dușmani peste tot, care voiau să-l omoare și să-i fure manuscrisele. Se temea că va fi otrăvit și nu se atingea de mâncare înainte de a gusta cineva din ea. Se credea spionat continuu. Într-o zi, s-ar fi repezit să înjunghie un servitor care intrase în odaia lui, socotindu-l spion, și dacă n-ar fi sărit alți servitori, auzind țipete, l-ar fi ucis, se zice. Intrat într-o mănăstire, i-a acuzat și pe călugări că urmăreau să-l otrăvească. Se simțea prizonier, făcea crize de plâns și fugea, nu știa singur de ce anume. Colecționa crucifixe, trăia cu spaima că va fi denunțat Inchiziției, și a sfârșit prin a se duce singur la tribunalul Inchiziției, unde s-a învinuit de păcate pe care nu le săvârșise.

— Și a fost absolvit ?

— Da. A rătăcit multă vreme, apoi, în căutarea unei păci pe care n-a găsit-o decât în mormânt.

— Se spune că pe mormântul său de la Roma nu lipsesc niciodată florile.

— Nici de pe mormântul lui Nero n-au lipsit florile cinci secole. Lumea își împarte florile între poeți și monștri. Când am fost la Sant' Onofrio, biserica era încuiată și a trebuit să rog un preot să-mi deschidă. Mi-a arătat călimara de lemn a lui Torquato Tasso, masca mortuară și coroana de lauri pe care urma s-o primescă pe Capitoliu și n-a apucat. Între zidurile reci, glasul preotului suna cavemos și trist. Oamenilor le place să se înduioșeze de nefericirile altora, ca să se arate simțitori, dar asta se întâmplă totdeauna după moartea celor plânși. În viață, Torquato Tasso a fost lăsat să se umple de păduchi.

— Nici pe Giordano Bruno nu l-ai întâlnit? Și el a fost un rătăcitor.

— L-am văzut doar în vis, într-o noap-

te. Mă afluam undeva la o moară. Eram un fel de ajutor de morar. Goleam făina din saci, în timp ce afară ploua cu găleata. La un moment dat, s-a auzit o bătaie în ușă și, în prag, a apărut un drumeț pe mantaua căruia șiroia apa. Când am ridicat felinarul, mi-am dat seama că era el, după ochii duși în fundul capului. M-am fâstâcit, am zis „nu sunt eu morarul, mă duc să-l chem“, dar el se grăbea. Și-a scuturat mantaua, și-a tras gluga pe cap și a ieșit.

— A murit la cincizeci și doi de ani. Crezi că a făcut bine sacrificând ce mai avea de trăit?

— Ar fi o necuviință să-l judec. Puteam s-o fac, eventual, altădată. Atunci ți-aș fi spus că în viața lui Giordano Bruno sunt multe lucruri ciudate. Acum, orice aș zice sună rău. Nu-mi cere să am o părere în privința asta. Aș fi ori nesincer, ori necuviincios. Cel mult, pot să recunosc că n-am avut ambițiile lui.

— Adică?

— Probabil, știi că a studiat retorica, logica și dialectica, înainte de a intra într-o mănăstire dominicană. Se zice că era atras mai mult de studiu decât de rugăciune și, dacă e adevărat, îl înțeleg foarte bine. Îi citea cu lăcomie pe clasici și se proclama urmaș al lui Democrit, Epicur și Lucrețiu.

— Tu te-ai vrut urmaș al lui Aristarc din Samos.

— Nu la lecturile sale m-am gândit când ți-am spus că eu n-am avut ambițiile lui. Mi-a plăcut, chiar, să aud că își petrecea cea mai mare parte a timpului în arhive și biblioteci, dar blestema ziua în care devenise călugăr. Sângele său meridional îl făcea să viseze, în chilie, femei frumoase și dezbrăcate care dansau, unduindu-și șoldurile păcătoase în fața lui. Spre treizeci de ani, s-a hotărât să nu se mai lupte cu ispitele cămii, a lepădat rasa de călugăr, după care s-a călugărit din nou și, din nou, a renunțat să mai stea într-o chilie, departe de

femeile care-i plăceau, se pare, cel puțin așa pretind gurile rele, poate chiar mai mult decât filosofia. Se lăuda că prin patul lui trecuseră mai multe femei decât prin patul lui Solomon, căruia Biblia îi atribuie vreo mie. Avea o limbă ascuțită, cu care a supărat multă lume.

— Nici tu, Galilei, n-ai fost mai prejos.

— În schimb, el se credea investit cu o misiune supranaturală. Vroia să schimbe lumea și să-i reformeze pe oameni. Eu n-am avut niciodată asemenea ambiții. Se credea un mag.

— Într-o primă fază, a retractat și el.

— Pe urmă, a retractat retractarea. După ce a ascultat sentința în genunchi, a țâșnit în picioare și le-a strigat judecătorilor: „Teama voastră, dându-mi această pedeapsă, e mai mare decât a mea care va trebui s-o îndur“. Așezată alături de acest orgoliu sfidător, umilința mea pare de-a dreptul jalnică. Ea cheamă doar disprețul, nu-i așa?

— Nu, Galilei. Tu ai preferat să trăiești.

— Nu m-am ferit să consimt că tot ce sper eu se leagă de partea din mine care a abjurat.

— Mă gândeam într-o zi că abjurarea ta a avut, în realitate, un tâlc mai grav decât afirmația că pământul se învârtește. Inchiziția nu și-a dat seama de asta.

— Ce vrei să spui?

— Umilindu-te, tu le strecurai oamenilor ideea că tot ce e important se petrece aici pe pământ.

— E convingerea mea. Nu mi-o pot scoate din cap. Și, uitându-mă la figurile inchizitorilor, mi-am dat seama că mă aștepta aceeași soartă ca pe Giordano Bruno. Nu, nu eram pregătit pentru asta nici la șaptezeci de ani.

— N-ai fost sfătuit de nimeni, înainte, să fugi?

— Ba da.

— Și?

— Am refuzat. Nu vroiam să mă exilez. Și speram să treacă primejdia. Nu mă așteptam să îndrăznească o înfruntare publică.

— Aveau nevoie de ea. Lucrurile merseseră prea departe. Circulau șoaapte că Inchiziția se temea să se atingă de tine. Asta amenința mitul atotputerniciei ei.

XLVII

— Ana m-a dus din nou la focul parfumat din pădurea de sicomori. „Focul acesta nu arde decât amintirile, mi-a explicat ea. E un rug al memoriei. Preface în cenușă doar ce-ți amintești. Vrei?” I-am spus că n-aș vrea să rămân fără regrete, fiindcă n-aș mai ști ce e cu mine. Ea s-a supărat și mi-a întors spatele. Rămas singur, m-am apucat să sculptez un bloc de marmură. La început, am crezut că mă voi găsi pe mine adormit în piatră, căci începuseră să apară picioarele unui bărbat. Apoi au apărut mâinile, trupul, umerii. Numai fața nu reușeam deloc s-o deslușesc. Au căpătat relief doar buzele. Oricât ciopleam piatra, nimic altceva nu se distingea în jurul lor. M-am oprit o clipă să mă odihnesc, să mă șterg de sudoare, și tocmai

atunci buzele s-au mișcat, fără să rostească, însă, nici un cuvânt. Și, pe urmă, încă o dată. Și încă o dată. Se mișcau cum ar vorbi și totuși nu se auzea nici măcar un suspin. În zadar mi-am lipit urechea de ele. Furios, am ridicat dalta să le zdrobesc. Atunci, buzele s-au mișcat din nou și, de data aceasta, un hohot de râs a umplut întreaga poiană. Era râsul pe care de atâtea ori l-am auzit, fără să aparțină cuiva anume. Am izbit cu putere chiar în despicătura buzelor și mă așteptam să țâșnească sânge. Când colo, buzele s-au lăbărit numai pentru a-mi azvârli în obraz un hohot de râs și mai nerușinat. Simțeam că fierb de furie și loveam ca un nebun în buzele de piatră, fără să mă mai opresc, iar râsul acela continua batjocoritor... Am visat, după aceea, un șarpe imens care mânca fluturi. Deschidea gura, limba,i se transforma în floare și aștepta nemișcat în iarbă. Fluturii se opreau uneori foarte aproape, dar el stătea neclintit, cu ochii rigizi, ca ai unui mort. Numai floarea din

gură, tremurând ușor, îi trăda nerăbdarea. În acest timp, cineva îmi explica: „Știi ce se povestește, Galilei, despre sângerosul Tiberiu? Că figura în fruntea listei celor proscriși, listă pe care o întocmea singur. Și totuși, nu s-a condamnat niciodată.“ „S-a exilat pe insula Capri, am replicat eu, și a pus astfel marea între Roma și el“. „Dar a făcut-o pentru că avea pasiunea exilului, a sunat răspunsul. Cei care pot să condamne la moarte nu vor să dea exemple decât prin alții..“ Apoi, s-a întors Ana. Mi-a dăruit un colier de flori, strălucitor și parfumat, pe care l-am pus în jurul gâtului cu o mare plăcere și emoție. Îmi lumina ochii și aproape că îmi venea să cânt. Am întrebat-o, într-o doară, de ce-mi adusese acel colier. Ea s-a uitat la mine cu milă și mi-a zis: „Ți l-am adus pentru că m-ai dezamăgit“. Uitându-mă mai atent, am recunoscut florile. Erau de pe mormântul lui Alexandru. „Am venit să te iau“ a adăugat ea. „Unde?“ „Să asculți păsările de

nisip ale deșertului“. Vorbea tandru, cu tonul cu care recita din *Iliada*. Căutam un pretext ca s-o refuz, când m-am trezit... Uneori, noaptea, mă întreb, ascultând vântul : oare melancolia să fie tot ce mai există bun în mine ?

— Văd că aproape nu mă mai ascuți, Galilei.

— Poate că vara nu-i de ajuns pentru fericire. Dar e de ajuns ca să nu deznădăjduiești.

XLVIII

— În schimb, visul de azi-noapte a fost cumplit. Cenușa rugurilor începuse să înflo-rească. Și atunci inchizitorii au decis să construiască o închisoare pentru ea, să n-o vadă nimeni. Au fost ridicate niște ziduri înalte, iar cenușa a fost cărată înlăuntrul lor, împărțită pe celule. După câțva timp, aceste ziduri au început să se clatine, însă, și să se surpe. Cenușa înflorea mai departe, floarea ei ieșind prin ziduri. Inchizitorii au hotărât să ridice o închisoare și mai largă, una care să cuprindă și ruinele vechii închisori și să oprească revărsarea cenușii înflorite. Zadarnic. Înflorind, cenușa nu mai putea fi stăpânită. Era ca lava unui vulcan. Au început să crape și aceste ziduri și, prin crăpături, își făcea loc floarea cenușii ; o floare

neagră, dar delicată. Furioși inchișitorii au decis să fie înălțată o închișoare și mai largă. Erau golite în grabă orașe și sate care rămâneau cu casele, bisericile și piețele lor pustii, înlăuntrul unei închișori ale cărei ziduri nu se mai vedeau în depărtare și care se mutau mereu mai departe din calea cenușii înflorite. Erau ca două armate care se luptau. De o parte, cei arși pe rug, cenușa lor adică, de alta, inchișitorii, încercând în zadar să oprească marșul fantomelor. Și, astfel, pământul întreg risca să devină sau chiar devenise o închișoare uniașă, cuprinzând ruinele unui număr fără sfârșit de închișori. Eram atât de năucit, încât primul gând a fost să mă uit afară, să văd dacă am rămas înlăuntrul închișorii care se lărgea mereu. Nu se auzea nici un zgomot și am început să bănuiesc că, între timp, cetatea fusese părăsită, plecaseră toți, inclusiv judecătorii mei, și mă lăsaseră singur. Deodată, m-a cuprins groaza că fantomele celor arși pe rug mă vor întreba: „Tu de ce n-ai avut curajul

să înfrunți rugul, Galilei? De ce ai fost laș și ai abjurat? Și dacă ai fost laș, de ce n-ai fugit din cetate o dată cu inchizitorii? De ce ai rămas? Crezi că vom accepta să fii singurul om viu între noi, pentru că ai fost singurul care ai abjurat? Trebuia să pleci, Galilei, trebuia să pleci cu cei de care te-ai temut..“ Multă vreme, dimineată, nu mi-am revenit cu toate că bolta cerului era perfect limpede...

XLIX

— Iartă-mă că insist, chiar n-ai șovăit nici o clipă înainte de a te hotărî să abjuri, Galilei?

— Lucrurile s-au petrecut așa ... În august, ultima mea carte a fost pusă la index. Am presimțit atunci că putea urma ceva rău. Papa nu mă mai apăra, mă lăsase la discreția Sfântului Oficiu. Marele duce al Toscanei, care mă protejase, s-a speriat. Prietenii au început să mă ocolească. Nu mi-am pierdut, totuși, cumpătul. Speram să ies cu bine din impas. Întâmplător, în toamna aceea luna arăta ca bolnavă. Lumea discuta că asta prevestea nenorociri. Dormeam chinuit, câteva ceasuri pe noapte, dar am reușit să-mi pregătesc apărarea, hotărât să vin cu argumente noi care să dovedească ideile mele. Abia în clipa în care am

fost chemat să mă prezint la Roma, am intrat în panică și a trebuit să recunosc că eram cu nervii zdruncinați de așteptare. Venise primăvara, aerul era plin de mirosuri tari și, urcând treptele la Sfântul Oficiu, am văzut pinii negri din pricina luminii, ceea ce mi s-a părut de rău augur. Și am avut dreptate. Am fost arestat imediat. În prima noapte petrecută în arest, am visat că mă prăbușeam. Cădeam într-un fel de prăpastie. Deasupra mea stelele se îndepărtau și așteptam ca, din clipă în clipă, cerul să se stingă în întuneric ca o lumânare... Îmbolnăvindu-mă, mi s-a îngăduit să locuiesc sub strictă supraveghere în casa ambasadorului Florenței. La primul interogatoriu, m-au întrebat dacă-mi recunosc vinovăția. Am zis că nu. Câteva zile mai târziu, tot sperând că lucrurile se vor aranja, am consimțit să mai îmblânzesc unele din textele mele. Nu s-au mulțumit, însă, cu asta. Când m-au chemat, după aceea, și am intrat în sală, am înțeles că erau decizi să mă arunce pe rug.

Mă priveau cu o cruzime rece, care nu lăsa loc la nici o îndoială. M-au declarat vinovat de erezie. Mi-a stat pe limbă, o clipă, să le spun că ereticii au împiedicat istoria omenirii să putrezească pe loc. Socrate a fost eretic. Christos a fost învinuit și el de erezie... Dar n-am avut curajul... Cam asta a fost. M-am împotrivit cât am putut.

— Și, din păcate, Inchiziția e ca lepra. Se ia și nu-ți mai trece.

— Am coborât azi în vale, m-am uitat la casele risipite de-a lungul râului. Îmi plăcea, era soare, pietrele dogoreau. Am văzut un băiețandru care căuta ceva în iarbă. „Mă cunoști?” l-am întrebat. Și i-am spus numele. Nu auzise niciodată de numele meu.

— Mai ai, totuși, vanități, Galilei.

— Am oprit și un bărbat. „Ascultă, i-am zis, îți aduci aminte de Galileo Galilei?” S-a uitat la mine, am sperat că mă recunoaște, dar a ridicat din umeri: „Am auzit, parcă, de unul cu acest nume. E ceva legat de Inchiziție”. Așa că

diagnosticul tău e corect. Am devenit un lepros.

— Tot nu vrei să te întorci la o viață normală, Galilei?

— Dar ce mai poate fi normal pentru mine?

— Într-un fel, te înțeleg. Cauți ceva ce nu mai există. Pentru amândoi.

— Adică?

— Liniștea, Galilei. Noi doi suntem blestemați să nu mai avem liniște.

— Tu de ce? Vei iubi altă femeie. Crezi că te vei duce toată viața la mormântul Juliei?

— Nici nu știu dacă are un mormânt.

— Cum asta?

L

— Ți-am spus că i-am dus Juliei niște „cărți blestemate“, mințind-o că le cumpărasem de la un anticar, îți amintești?

— Da.

— Ei bine, în realitate, le luasem dintr-o magazie unde se aruncau cărți scoase din biblioteca Inchiziției.

— Cum ai reușit să ajungi acolo?

— Pregăteam o biografie a lui Ignățiu de Loyola, comandată de Sfântul Oficiu.

— Așadar, te-ai mișcat printre inchizitori!

— Nu tocmai. N-aveam de-a face cu ei. Mă duceam la bibliotecă, studiam, căutam documente, îmi făceam însemnări. Pot să spun că subiectul chiar mă pasiona. Acest Ignățiu de Loyola n-a fost o figură oarecare...

— Presupun ce s-a întâmplat...

— Cărțile acelea au fost cu adevărat „blestemate“. Nu m-am grăbit să le iau de la Julia, să le pun înapoi de unde le luasem. Și, zărindu-le, o vecină, iscoditoare, s-a dus repede la Inchiziție s-o denunțe. În aceeași zi, i s-a făcut o percheziție și au arestat-o.

— Julia n-a bănuț nimic ?

— În legătură cu ce ?

— Cu ce lucrai

— Nu făceam o treabă murdară. Nu ridicam ruguri, nu le dădeam foc, nu torturam. Cu toate acestea, m-am ferit să-i spun. Amânam. Numele Inchiziției era prea infamant. M-am temut că mă va disprețui.

— Și nu te-ai dus s-o scoți din ghearele lor ?

— După arestarea Juliei, am trăit câteva zile și nopți de coșmar. Am pornit de mai multe ori spre Inchiziție, hotărât să mă autodenunț. Pe drum, însă, mă paraliza frica. Îmi ziceam că n-o

puteau reține la nesfârșit, văzând că n-o interesau porcăriile alea. Nu-mi imaginam că... Dar, firește, asta nu mă dezvinovățește... Odată m-am dus, ros de remușcări, chiar seara. Închipuindu-și că venisem pentru treburile mele, portarul mi-a comunicat că biblioteca era încuiată, nu mai era nimeni acolo. Am zis, ca un laș, „bine“ și m-am întors acasă... Dimineata, am auzit că Julia se aruncase pe fereastră în curtea interioară...

— Au torturat-o?

— Nu știu. Toate încercările mele de a afla amănunte s-au izbit de un zid de tăcere. Și, cum nu mai suportam să trec prin curtea Inchiziției să mă duc la bibliotecă, am spus că nu mai puteam continua cercetarea... doctorii îmi descoperiseră o boală gravă și plecam din oraș, să-mi pun în ordine niște încurcături, înainte de a mă interna...

Acum știi, Galilei, de ce sunt atât de înverșunat. Nu-mi voi ierta niciodată că am

fost atât de laș... De câte ori te aud vorbind despre Ana, simt o gheară în inimă..

— Ești, la fel ca mine, plin de regrete ca un burete care a stat în apă. Dar ești tânăr. În timp ce eu... O, Doamne... Cred că nu-mi rămâne decât să mă împac cu ce-mi mai e dat, socotind că doar atât mi se cuvine; să bâjbâi între amintire și vis...

II

— Ana trecuse prin apropierea mea fără să mă observe, însoțită de un fel de animal straniu. Un fluture enorm, cu aripi obscene și cu ochi de bufniță, orbi; din pricina asta, fluturele își răsucea mereu capul după sunete. Am hotărât să mă duc singur la mormântul lui Alexandru, dacă Ana nu revenea.. Așteptând-o, am văzut un stol de păsări zburând spre miazăzi. Am închis ochii și, când i-am redeschis, păsările zburau în direcție opusă. Probabil, plouase între timp, fiindcă pământul era acum umed. Asta m-a făcut să mă simt mai bătrân.. După aceea, am descoperit-o pe Ana, în spatele meu. Mi-a arătat niște pini uzi de pe marginea drumului: „Cât sunt de apropiați și, totuși, cât sunt de singuri“, a zis ea cu un ton blând din care am

dedus că vroia să mă împace. Dar eu eram, în continuare, supărat și vroiam să i-o arăt. Așa că am tăcut. „Știi de ce își dau mâna oamenii? m-a întrebat ea. Gestul avea la început un tâlc anume. Oamenii își dădeau mâna ca să arate că nu aveau nici o armă ascunsă“. Cum eu tăceam mai departe, a adăugat „Trebuie să te duci în oaza unde e mormântul lui Alexandru. În spatele colibei de paie, e o stâncă rotundă. Află ce-ți zice acolo oracolul.“ I-am propus să mergă cu mine. M-a refuzat „Trebuie să te duci singur acum“, a zis. Auzeam clar foșnetul fiecăruia pin. „Eu – a continuat Ana – sunt ca acele animale care iubesc o singură dată și pe care dragostea le ucide“. În clipa următoare, am auzit un foșnet care nu mai era al pinilor. Nu se poate, m-am gândit. Imediat, însă, am deslușit, prin aerul străveziu, siluetele negre ale eucalipturilor, coliba de paie și chipul dăltuit în piatră a lui Alexandru, tânăr, privind spre cer. Mi-am adus aminte vorbele Anei: „În fiecare seară,

ieșea din cort și contempla cerul înstelat. Apoi, își lua o cupă din care bea vinul și o sfărâma de stânci. “ Dincolo de coliba de paie, am găsit stânca rotundă de care pomenise Ana. Am simțit, pe loc, o duioșie ciudată în mine. O vreme, am ascultat vântul, o pasăre țipând în deșert, foșnetul eucaliptilor, după care m-am hotărât să plec, când, din senin, coliba de paie a luat foc.. Asta a fost totul. Sau aproape totul..

— De ce spui „aproape totul“?

— Fiindcă m-am trezit cu o mare uimire în suflet.. Povestește-mi ceva despre Ignățiu de Loyola. Apoi, îți voi spune..

LII

— Când mi s-a comandat „biografia“, știam puține lucruri despre el. Că visa o carieră militară și visa să moară în luptă pentru a doua soție a lui Ferdinand Catolicul, pe care și-o alesese ca „regină de inimă“. Că o schijă de obuz, care l-a nimerit într-o bătălie, i-a schimbat destinul; cu un picior mai scurt, și-a văzut spulberate visurile războinice. Și că a întemeiat ordinul iezuiților, mutându-și principiile militare în evlavie... Cam atât. Căutând documente, am aflat tot felul de amănunte interesante... În spital, ca să uite de suferință, a cerut o carte. I s-au dat singurele cărți existente în spital, o „viață a lui Iisus“ și un volum cu „viețile sfinților“. S-a hotărât, citindu-le, să devină soldat al lui Christos și al Madonei, iar când a ieșit din spi-

tal s-a dus la o mănăstire dominicană unde i-a speriat pe călugări prin penitențele lui. Stătea zile întregi nemâncat și-și flagela trupul ca să ucidă în el orice dorință. După ce a început să predice, a primit câteva bătăi zdravene de la tați și soți revoltați de ceea ce le vâra în cap fiicelor și soțiilor acel fanatic care vroia să convingă și prostituatele să devină virtuoză, căci înțelegea misionarismul într-un mod mai mult decât rigid. Dacă Biserica zice că un lucru e negru – perora el – trebuie să zici că e negru, chiar dacă îl vezi alb. Propovăduia sărăcia și pretindea să fie ascultat orbește. Pentru el, Papa era un comandant. Cu toate că era bolnăvicios, nu-și îngăduia mai mult de patru ore de somn și se supunea unor exerciții feroce, vrând să facă din el o mașină pusă în slujba credinței...

— Eu nu pot să mă rog la fel cum urăsc. Și încerc să-l caut pe Dumnezeu pe lumea aceasta. Mă emoționează, recunosc, orice dimineață care limpezește cerul.. Poate, am exagerat

când am zis că nu-mi mai pasă de nimic în afară de lumină și de chiparoși. Îmi pasă, dar...

— Dar ?

— Această lume îmi poate lua totul, mai puțin dreptul de a o regreta. Din păcate, nu pot să-mi simplific și regretele ... Cum să-ți explic ?

LIII

— ... La fel ca prima oară, inchiizitorul care a intrat dimineața în cabana pădurarului, m-a privit batjocoritor și mi-a spus, mișcându-și buzele, fără să scoată un sunet „Dacă vei vorbi, Galilei, șerpii se vor trezi și te vor mușca“. I-am răspuns: „Dar când se vor stinge lumânările, vei vorbi tu“. „Da, Galilei, ai dreptate, dar de unde știi?“ „Te-am mai visat, am zis. Te cunosc.“ S-a uitat lung la mine. „Atunci, cunoști cum se termină toate astea?“ „Cum?“ Nu mi-a răspuns. A zâmbit numai, arătându-și dinții galbeni și putrezi. „Dar dacă visez și acum?“, am întrebat eu. Lumânările erau ajunse la capăt. Cădeau ultimele picături de seu. Pe peretele cabanei, am văzut, deodată, lucind niște umbre ciudate. În curte ardea un rug uriaș pe care vântul, ames-

tecat cu ploaie, îl ațâța. Încolo, totul părea cufundat într-un somn adânc. Am încercat să adorm și eu. Din când în când, tresăream, focul ardea în continuare, dimineța mirosea a cenușă și mă întrebam cât va dura astfel. Am simțit, apoi, miros de lapte cald și am răsuflat ușurat. Afară, focul arsese ultimele lemne și ploua peste cenușa caldă... Când am deschis ochii, am observat că stelele se loveau de vârfurile chiparoșilor, dar plouase, într-adevăr...

— Vara e pe sfârșite. Zilele acestea te voi părăsi, Galilei.

— Cum stam întins în pat, m-am gândit că, într-o privință, ai dreptate. Nu există glorie decât printre oameni. Chiparoșilor nu le pasă de descoperirile mele... Și, în clipa aceea, am înțeles, uimit, că, în loc să mă coboare, abjurarea m-a înălțat, poate...

— Cum așa?

— Înainte, eram convins că totul mi se cuvine și nu vedeam nici o limită a geniului

meu. Cele întâmplate m-au scos din asta și m-au ridicat la calitatea de om. Inchiziția e o mașină de strivit suflete. În fața ei, am descoperit, o dată cu spaima de moarte, lucruri despre care nu știam nimic.. melancolia, îndoiala, regretul, slăbiciunea, disperarea.. Niciodată nu-mi trecuse prin minte că se poate iubi cu deznădejde și că tocmai deznădejdea e semnul cel mai înalt al iubirii.. „Eu, Galileo Galilei, în al șaptezecelea an al vieții mele, având înaintea ochilor toate amintirile pe care le pipăi ca pe niște pietre, abjur ambițiile deșarte în care m-am complăcut..“, ce-ai zice dacă m-ai auzi vorbind astfel ?

— Și ce vei face acum ?

— O soluție ar fi să mă întorc printre oameni fără să-i detest. De ce să le cer mai mult decât sunt în stare să dea ? Ți-am spus, nu țin, ca Giordano Bruno, să reformez lumea. N-o să schimb eu natura umană. Dacă vreunul ar zice: „Galilei, ai abjurat“, i-aș putea răspunde: „Da,

am abjurat. Și ce-i cu asta ? N-am avut încotro. Faceți voi să nu mai existe inchiziții și atunci n-o să mai abjure nimeni..." Dar nu sunt sigur că voi alege asta.

—Ai înțeles, sper, că tot ce am așteptat de la tine a fost să accepți că totul ne privește, de fapt.

— Uneori, semăn cu un clopot părăsit, pe care doar vântul îl face să vibreze. Și pot să-mi recapitulez, liniștit, viața. Dar întâlnirea cu Inchiziția m-a schimbat mai mult decât am crezut. Și chiar mai mult decât îmi place să recunosc.

—Iartă-mă că te-am tulburat, Galilei. Te-am căutat, convins că abjurarea ta nu te privește doar pe tine.

— N-ai făcut decât să mă așezi în fața destinului meu și să mă ajuți să înțeleg că poți, cu aceleași cuvinte, să sper și să deznădăjduiești. Știi ce mi se pare mai trist în abjurarea mea? Nu faptul că am abjurat, ci

că am putut fi silit să abjur.

— Julia a fost mai puternică decât noi, Galilei.

— Murind. Dar trebuie să murim pentru a nu ne mai fi frică?

— Poate că Julia știa, Galilei, ceva pe care noi abia începem să-l înțelegem.

— Ce anume?

— Că nu există Inchiziție perfectă câtă vreme un singur om spune adevărul.

— Numai că nu e simplu. Nu e deloc simplu. Am iubit aceste coline când nu știam că voi avea nevoie de ele, dar la Inchiziție eram un om în fața unei mașini de strivit suflete.

— Ai fost mai mult decât atât, Galilei. Tu ești problema fiecărui om care se teme. Sau care va ajunge, într-o zi, să se teamă, după ce s-a amăgit că el nu va fi niciodată amenințat.

— Nu știu dacă mă mai interesează

asta. Ceea ce s'a petrecut m-a schimbat. Nimic nu mai e ca înainte. Așa că îți las ție adevărul pentru care mă judecați. Eu i-am dat de ajuns din viața mea. Cred că mă voi duce să o caut pe Ana...

- Galilei, tu ești problema fiecărui om care se teme. Sau care va ajunge, într-o zi, să se teamă, după ce s-a amăgit că el nu va fi niciodată amenințat.

- Nu știu dacă mă mai interesează asta. Ceea ce s-a petrecut m-a schimbat. Nimic nu mai e ca înainte.